

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2011

Miroslava Pártlová

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOSOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMANISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE
ŠPANĚLSKÁ ÚSTAVA Z ROKU 1978

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Marek, Ph.D.

Autor práce: Miroslava Pártlová

Studijní obor: Španělský jazyk pro evropský a mezinárodní obchod

Ročník: 3.

2011

Prohlášení o původnosti práce:

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejňováním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 7. ledna 2011

.....

Poděkování:

Děkuji Mgr. Pavlu Markovi Ph.D. za odborné vedení, rady, pomoc a průběžné konzultace, poskytnuté během vypracování bakalářské práce.

ANOTACE

Předmětem bakalářské práce je španělská ústava z roku 1978, ale také ústavní vývoj Španělska v letech 1812 – 1978. Cílem této práce je detailní rozbor jednotlivých bodů španělské konstituce z roku 1978 a analýza problematických bodů této ústavy. Vzhledem k tomu, že ústavní vývoj těsně souvisí s vývojem historickým, je práce pojata z historického hlediska a nastiňuje nejdůležitější události, které měly vliv na španělský ústavní vývoj.

ABSTRACT

The thesis' subject is to discuss the Spanish constitution from 1978 and to further consider the constitutional development of this country from 1812 - 1978. The aim of this work is a detailed study of the Spanish Constitution of 1978 and analysis of the problematic clauses in this constitution. Whereas the constitutional development is closely related to historical development, the thesis is conceived from a historical perspective and outlines the most important events that affected the Spanish constitutional development.

OBSAH

1. ÚVOD	7
2. Vývoj španělského ústavního systému v letech 1812 – 1978	9
2.1. Cádizská ústava z roku 1812	9
2.2. Královský statut a ústava z roku 1837	15
2.3. Umírněné desetiletí a ústava z roku 1845	18
2.4. Progresistické dvouletí a návrh ústavy z roku 1856	19
2.5. „Slavná revoluce“ a ústava z roku 1869	21
2.6. První republika a návrh ústavy z roku 1873	23
2.7. Období restaurace a ústava z roku 1876	26
2.8. Krize monarchie, Riverova diktatura a návrh ústavy (1929)	27
2.9. Druhá republika a ústava z roku 1931	29
3. Přechod k demokracii a ústava z roku 1978	33
3.1. Frankistický stát a jeho základní zákony	33
3.2. Role Juana Carlose v přechodu k demokracii	36
3.3. Ústava z roku 1978	38
3.3.1. Preambule	39
3.3.2. Úvodní ustanovení	40
3.3.3. Základní práva a základní povinnosti	41
3.3.4. Koruna	43
3.3.5. Kortesy	44
3.3.6. Vláda a správa	46
3.3.7. Vztah mezi vládou a Kortesy	46
3.3.8. Soudní moc	47
3.3.9. Hospodářství a finance	48
3.3.10. Územní členění státu	49
3.3.11. Ústavní soud	50
3.3.12. Změna ústavy	50
3.3.13. Dodatečná, přechodná, zrušovací a závěrečná ustanovení	51
4. Problematické body španělské ústavy z roku 1978	51
5. ZÁVĚR	54
6. RESUMÉ	55
7. PŘÍLOHY	58
8. SEZNAM LITERATURY	59

1. ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá španělskou ústavou z roku 1978 a charakteristikou jednotlivých období ústavního vývoje Španělska od roku 1812 až do současnosti. Snaží se zachytit nejvýznamnější historické momenty, které s tvorbou španělských ústav souvisí. V každém procesu přípravy ústavy se projevuje vliv politické a společenské situace dané země. Nejsou to ale jenom vnitrostátní události, které formují ústavu. Ústavní vývoj také reaguje na mezinárodní situaci. Výsledkem ústavního procesu je potom charakteristika státu, státoprávní uspořádání, vznik nejvyšších státních institucí a jejich vzájemné vztahy.

Celá práce je rozdělena do tří základních kapitol, které jsou tématicky řazené. Ústavní vývoj je úzce spjat se změnami politického režimu, proto ho také můžeme rozdělit do několika etap, podle kterých jsem rozčlenila první kapitolu, která shrnuje historický vývoj španělského ústavnictví v letech 1812–1978.

Druhá kapitola je zaměřena hlavně na španělskou ústavu z roku 1978, ale také přibližuje základní zákony frankistického režimu a pojednává o postavení španělského krále Juana Carlose v období přechodu k demokracii.

Třetí, závěrečná kapitola se věnuje problematickým bodům španělské ústavy a přibližuje současné politické návrhy na její reformu.

Osou ústavního zřízení a právního systému Španělska je ústava. Ústavou je chápán základní zákon státu. Německý právník a státovědec Georg Jellinek charakterizuje ústavu jako „*komplex právních ustanovení definujících nejvyšší státní orgány, způsob jejich tvorby, vzájemný vztah, jakož i okruh jejich působnosti a také základní vztahy mezi jednotlivcem a státem.*“¹

Hlediska, podle kterých se ústavy dělí do různých kategorií, jsou různá. Nejvýznamnější je dělení ústav na rigidní a flexibilní, podle toho, jestli je ke změně ústavy potřeba složitější postup, než ke změně obyčejných zákonů. Rigidní ústavy mají vyšší právní sílu, než zákony obyčejné, což znamená, že mohou být měněny jenom zákony ústavními. Většina států, včetně Španělska, má ústavu psanou. Ústava je významným projevem právní a politické kultury země, jejíž náležitosti lze shrnout do těchto základních rysů. Stanoví základní hodnoty, ze kterých společnost ve své politické seberealizaci vychází, dále vymezuje základní principy a hlavní rysy uspořádání

¹ Vladimír KLOKOČKA, *Ústavní systémy evropských států*, Praha 2006, s. 13.

politické moci ve státě a podřizuje chování veřejné moci i jednotlivce povinnosti respektovat ústavou stanovená pravidla.²

Studijní pobyt na univerzitě v Alicante mi umožnil čerpat při psaní této práce z velkého množství pramenů a odborné literatury, která je bohužel v České republice obtížně dostupná. Bez této možnosti bych svoji bakalářskou práci jen stěží napsala. Výchozí literaturou vztahující se k mému tématu se stalo hlavně dílo španělských spisovatelů Jordi Solé Tura a Elisea Aja, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)* a přeložený ústavní text Španělska od Prof. JUDr. Vladimíra Klokočky a JUDr. Elišky Wagnerové. Úplné údaje použité literatury jsou uvedeny na konci této práce v použité bibliografické literatuře.

Přestože se v průběhu zpracování této práce objevila řada zajímavých otázek, které by si také jistě zasloužily pozornost, nemohla jsem se vzhledem k jejímu rozsahu o všech zmínit.

² Vladimír KLOKOČKA, *Ústavní systémy evropských států*, Praha 2006, s. 13 - 14.

2. VÝVOJ ŠPANĚLSKÉHO ÚSTAVNÍHO SYSTÉMU V LETECH 1812 - 1978

Španělský ústavní systém se v základních rysech formoval již v průběhu 19. století. Tento proces započal vpádem napoleonských vojsk na Iberský poloostrov, který vyvolal ozbrojenou reakci španělského lidu.³ Souběžně také probudil politickou krizi. Král Ferdinand VII. akceptoval tuto nově vzniklou situaci a formálně se vzdal trůnu, na nějž následně usedl Napoleonův bratr Josef I.⁴ Revoluční nálada se šířila dál, až povstal celý Iberský poloostrov a začaly se tvořit junty, což byly jakési spontánně vznikající lidové vlády, které měly regionální charakter. Tyto junty představovaly první etapu formování nové politické moci a se staly nástrojem buržoázní revoluce.⁵ Vlastenci zažívali těžké dilema, sympatizovali s osvícenskými myšlenkami, zároveň však nenáviděli Francouze jako okupanty. Španělský národ i za cenu velkých obětí trval na svém přirozeném právu odmítnout, třeba i silou, cizí nadvládu vnucenou násilím a směřující ke změně státního zřízení země bez souhlasu obyvatel.⁶

První fáze této liberální revoluce se uskutečnila během samotné války za nezávislost prostřednictvím činnosti cádizských kortesů. Kortesy se rozdělily ve snaze o vypracování jak ústavy, tak i zákonů a dekretů na dva velké sektory: liberály a absolutisty. Jejich snahy byly zdárně zakončené dne 19. března 1812, kdy byla schválena první liberální ústava Španělska. Jednalo se o výsledek kompromisu (mezi liberály a absolutisty), příznivější spíše pro liberály, kvůli politické situaci, která nastala.⁷

2.1. CÁDIZSKÁ ÚSTAVA Z ROKU 1812

Cádizská ústava získala téměř mýtickou podobu jako trvalý symbol svobody. Inspirovala se ústavou Spojených států amerických z roku 1787 a také francouzskou ústavou z roku 1791. „La Pepa“, jak byla mezi lidmi známa, byla spojována s výrazy jako svoboda, nezávislost, potlačení moci státu. Nová ústava počítala se zavedením konstituční monarchie, v níž by zákonodárná pravomoc náležela jednokomorovému

³ Válka za nezávislost 1808 – 1814, Antonio UBIETO ARTETA a kol., *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 381.

⁴ Josef Bonaparte, král Neapole, byl za přítomnosti španělských a amerických zástupců prohlášen v Bayonne za krále Španělska a v červenci roku 1808 vstoupil do Madridu. Jordi SOLÉ TURA - Eliseo AJA, *Constituciones y periodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 13 - 14.

⁵ Buržoázní revoluce, taktéž revoluce středních vrstev je na Iberském poloostrově chápána jako hnutí usilující o likvidaci společenských stavů starého režimu, vedené nejosvícenějším proudem středních vrstev. Antonio UBIETO ARTETA a kol., *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 381.

⁶ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y periodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 13 - 14.

⁷ Tamtéž, s. 14 – 15.

parlamentu, tradičně označenému jako kortesy, které měly široké pravomoci včetně legislativy, rozhodnutí o dědictví koruny, schvalování mezinárodních smluv, stanovení ročních rozpočtů a ozbrojené síly. Kortesy se scházely každý rok, v termínu výslovně určeném ústavou, z obavy, že by je král nesvolal, nebo pozastavil. Stálý sbor, který se skládal ze sedmi volených členů, měl za úkol zajistit dodržování konstituce v době, kdy nebyly kortesy shromážděny. Volební systém byl stanoven také ústavou (čl. 3), což bylo neobvyklé. Aby nemohlo dojít k návratu k absolutismu, byly pravomoci panovníka ústavou omezeny. Král řídil státní a veřejnou správu (čl. 170 a 171), pomocí návrhů a nařízení se podílel na přípravě zákonů a měl právo veta. Konstituce také regulovala funkce ministrů, kterým se v tuto dobu říkalo tajemníci (*secretarios de despacho*) a nařizovala spolupodpis - kontrasignaci ke každému rozhodnutí krále. Rozhodnutí bez podpisu příslušného ministra bylo považováno za neplatné. Poslední hlava ústavního textu se věnovala dodržování a reformě ústavy, kterou po dobu osmi let nešlo změnit. Po uplynutí této lhůty bylo možné změny provést, ale pouze na základě velmi přísných postupů.⁸

Před a po přijetí ústavy schválily kortesy několik zákonů a dekretů určených k odstranění pout s předchozím absolutistickým režimem. Jednalo se například o likvidaci ekonomických a právních základů, na nichž spočívala stará stavovská společnost. Zákon ze 6. srpna 1811 zrušil pozůstatky poddanství na venkově s tím, že všechna panství byla předána národu. Dekret ze 17. června 1812 zahájil proces transformace církevního majetku ustanovením o konfiskaci majetku náboženských komunit, jež byly reformovány nebo zrušeny vládou Josefa I. a dekret z 8. června 1813 ustanovil svobodu práce, a tím odstranil další z pilířů starého režimu: cechovní regulaci výroby zboží.⁹

Cádizská ústava se stala základním kamenem pro vybudování liberálního státu ve Španělsku. První rys, který bychom měli brát v úvahu, byla povaha tohoto politického projektu. Konstituce z roku 1812 byla důležitá sama o sobě, protože byla na začátku španělského konstitucionalismu. Také proto, že akceptovala ideu, že moc nemůže být absolutní, ale omezená a musí vyjadřovat zájmy svých občanů. V rámci západoevropského konstitucionalismu představovala jeden z nejlepších základních

⁸ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y periodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 16 - 18.

⁹ obnovení absolutismu zrušilo tyto zárodky výstavby liberálního státu
Antonio UBIETO ARTETA a kol., *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 397 – 398.

zákonů liberálního státu a byla srovnatelná s francouzskou ústavou z roku 1791 nebo s americkou z roku 1787. V první řadě jí prolínal etický a náboženský duch, který ji zásadně odlišil od ostatních ústav.¹⁰

V preambuli se konstituce odvolávala na „*jméno boha všemohoucího, otce, syna a ducha svatého, původce a nejvyššího zákonodárce společnosti*“. Další eticko-náboženské prvky byly obsaženy v článku 6, který mezi hlavní povinnosti Španělů zahrnul „*lásku k vlasti..., a rovněž povinnost býtí spravedlivým a dobročinným*“. Dále bylo v ústavě potvrzeno, že nositelem svrchovanosti je především národ, „*a proto výhradně jemu náleží právo tvořit (prostřednictvím kortesů) své základní zákony*“ (čl. 3).¹¹

Španělské ústavě z roku 1812 se podařilo vytvořit formu liberalismu, jež byla světu jižních národů daleko bližší než francouzský model z roku 1791, kterým se sama inspirovala. Byla dokonale propracovaná pro již demokratizovanou společnost. Bohužel nebyla příliš vhodná pro reálné podmínky španělského lidu na počátku 19. století. Pro většinu národa nemělo slovo „konstituce“ doposud žádný význam. Lid považoval za přirozené, aby král vládl a ostatní jej poslouchali. Lidové vrstvy důvěřovaly králi mnohem víc než intelektuální menšině, která naopak necítila potřebu plně začlenit tuto občanskou masu (populaci analfabetů) do politického společenství, jež hodlala vybudovat.¹² V tomto ohledu nebyla cádizská ústava úspěchem, spíše se stala předmětem neustálých střetů mezi panovníkem a politickou veřejností. Ze stejného důvodu byla po opětovném nástupu krále Ferdinanda VII. na trůn roku 1814 zbavena účinnosti. Pro Španělsko to znamenalo návrat k absolutismu.¹³

Neúspěšné napoleonské dobrodružství ve Španělsku a tím i konec války za nezávislost můžeme datovat prosincem 1813, kdy byla ve Valençay podepsaná smlouva mezi Napoleonem a Ferdinandem VII., kde Napoleon uznal platnost nároků Ferdinanda VII. na španělský trůn. Politický systém nastolený cádizskými kortesy očekávala rozhodující zkouška. Ústava zakotvovala princip svrchovanosti národa, a tudíž podřízení panovníka konstituci samotné. Otázkou však bylo, zda bourbonský král Ferdinand VII. tyto zásady přijme. Ten liberální ústavu z roku 1812 hned prvním královským dekretem ze 4. května 1814 prohlásil za neplatnou a pokračoval

¹⁰ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 20.

¹¹ Antonio UBIETO ARTETA a kol., *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 398.

¹² Tamtéž, s. 398 – 399.

¹³ Vladimír KLOKOČKA, *Ústavní systémy*, Praha 2006, s. 65.

v absolutistické vládě. Tím odstartoval politický vývoj, jehož důsledkem byla celospolečenská krize. V době zveřejnění dekretu byli uvězněni nejznámější poslanci a liberálové, také byli pronásledováni přívrženci Francie. Šlechta a duchovenstvo se ujalo svých bývalých výsad a oba stavy byly osvobozeny od daní. Byly obnoveny kláštery, jezuité povoláni zpět do země a opět zavedena inkvizice (Santo Oficio).¹⁴

V následujících letech neproběhla žádná další ústavní reforma. Španělsko se sice vrátilo ke stejným zvyklostem jako před zahájením války za nezávislost, ale situace v zemi byla obtížná a složitá. Lidé okolo panovníka Ferdinanda VII. museli čelit problému hospodářské obnovy země. Hospodářskou pohromu doprovázela finanční krize, která byla způsobena naprostou dezorganizací financí. Země v prvních dvou desetiletích 19. století přišla postupně o většinu svých amerických kolonií. Z celého koloniálního panství zbyla jen Kuba, Portoriko a Filipíny. Španělsko se propadlo z místa velmoci do pozice bezvýznamného státu a prožívalo jednu z nejvážnějších ekonomických krizí.¹⁵

Trvalý problém pro Ferdinanda VII. představovalo udržení absolutistického režimu v rostoucím liberálním tlaku, jenž vřel v městském prostředí, směřující k obnovení konstituce z roku 1812. Po zrušení ústavy z roku 1812 začaly vznikat spolky tvořené převážně měšťany (intelektuálové, obchodníci, rodící se průmyslová buržoazie), kteří bojovali proti absolutismu. V těchto spolcích navazovali obchodníci kontakt s vojáky, kteří byli prochnuti liberalismem. Právě jim poskytli nezbytnou sílu k pokusu o politické vystoupení proti absolutismu. V tomto období došlo k řadě spiknutí a povstání. Jednalo se o iniciativu důstojníků, kteří usilovali o obnovení konstituce z roku 1812. Se vzpourami generálů Porliera (La Coruña, 1815), Lacyho (Barcelona, 1817) a Vidala (Valencia, 1819) sympatizovaly široké vrstvy buržoazie a řemeslnictva. Tato součinnost byla vidět v roce 1816 v Madridu, kdy byla odhalena tzv. Trojúhelníková konspirace, která připravovala královraždu a byla založena na rozsáhlé síti spolupracovníků. Všechny vzpoury byly potlačeny, ale neschopnost vlády byla čím dál větší, což bylo zapříčiněné i hospodářskou krizí z roku 1819, která zužovala celou Evropu. Za těchto podmínek, kdy bylo Španělsko také hospodářsky rozvrácené válkou s Francouzi a nebylo schopné platit své vojáky, došlo v roce 1820 k povstání expedičního sboru, který se měl v Cádizě nalodit, aby v Americe potlačil hnutí za samostatnost. Toto povstání by

¹⁴ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 21.

¹⁵ Tamtéž, s. 22.

zřejmě ztroskotalo stejně jako předcházející, kdyby nebylo podpořeno z Barcelony, Zaragoza, Pamplony, La Coruňi a Cádizu, kde byla současně vyhlášena ústava z roku 1812. Vítězné povstání zahájené velitelem Rafelem del Riego přimělo Ferdinanda VII. k rozhodnutí přísahat na cádizskou konstituci z roku 1812, čímž bylo zahájeno tzv. „konstituční tříletí“ (el trienio liberal).¹⁶

Pasivita armády, činnost liberální opozice a podpora ústavy ze strany velkých měst byly příčinou toho, že král začal ustupovat a nakonec dne 10. března 1820 cádizskou ústavu přijmul a stal se konstitučním panovníkem. Cílem konstitucionalistické vlády bylo obnovit situaci před rokem 1814. Kortesy, svolané v souladu s cádizskou ústavou, byly převážně liberální a rychle zveřejňovaly důležité právní předpisy. Obnovily většinu reforem přijatých v Cádizu (zrušení vnitrozemských celnic, cechů...) a vytvářely nové normy pro politické a ekonomické změny jako např. snížení desátka, reforma daňového systému a schválení prvního trestního zákoníku.¹⁷

Liberálové se pokoušeli vládnout uprostřed nepopsatelného politického zmatku, který vyplnil zmíněné liberální období (březen 1820 – září 1823). Chaos byl důsledkem zasahování různých politických sil, z nichž každá chtěla řídit události svým vlastním způsobem. Hlavní opozicí vůči novému režimu byla církev, jednak kvůli tradičním absolutistickým zásadám, tak i kvůli škodám, které utrpěla díky konfiskaci jejího majetku. Slabou stránkou liberálního systému byl nedostatek počáteční podpory a rostoucí nepřátelství ze strany rolnictva. V konstituci rolníci nerozpoznali úsilí o rozdělení půdy a snížení daní. Zbraní absolutistů bylo lidové povstání silně zakořeněné ve venkovském prostředí. Právě z popudu tohoto odboje se uskutečnila francouzská intervence dohodnutá na Veronském kongresu v roce 1823, jejímž cílem bylo obnovení absolutní moci ve Španělsku. Dne 1. října 1823 Ferdinand VII. jediným škrtem pera (dekretem) zlikvidoval celé dílo předchozího období.¹⁸

Na území Španělska se i nadále vytvářely junty a to i přesto, že většina významných španělských liberálů, například Alcalá Galiano, Calatrava, Argüelles, nebo Mina, odešla přes Gibraltar do Anglie. Tato část území hrála díky své poloze významnou roli v politické činnosti některých emigrantů, kteří v tomto místě nakonec zůstali a odtud udržovali kontakt s liberálními skupinami jižního a východního pobřeží. Do roku 1830 neměla liberální opozice v Anglii moc ovlivnit situaci ve Španělsku. Poté se díky

¹⁶ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 22 – 23.

¹⁷ Tamtéž, s. 23 – 24.

¹⁸ Tamtéž, s. 25.

francouzské revoluci mohli liberálové přiblížit přes Francii ke španělským hranicím. Jejich hlavní formou boje bylo vytvoření malých oddílů, které vstupovaly na Iberijský poloostrov¹⁹ s nadějí, že najdou podporu ve městech a dále rozšíří povstání po celém území Španělska. Prakticky celé 19. století bylo ve Španělsku ve znamení převratů a bojů mezi zastánci liberální revoluce a absolutistické monarchie. Liberálové (intelektuálové, mnozí důstojníci, buržoazie) propagovali ústavu, dělbu moci a parlamentní demokracii. Na druhé straně existoval tábor konzervativců, který tvořila vládnoucí skupina (šlechta, církev). Ti věřili v absolutistickou monarchii, monopol církve a stavovskou společnost. Je třeba podotknout, že velká část obyvatel se chovala pasivně.²⁰

V roce 1833 znovu vypuknul boj o trůn. Narozením dvou Ferdinandových dcer vznikl dynastický problém, protože bourbonská legislativa neuznávala nárok žen na trůn. Existencí nejvyššího výnosu (Auto acordado) z roku 1713, který ve Španělsku zavedl tzv. francouzský salický zákon (o posloupnosti), byly ženy z následnictví vyloučeny. V roce 1830 Ferdinand VII. upravil svým podpisem dekret, který salický zákon o posloupnosti zrušil a tím zcela vyloučil z následnictví svého bratra Dona Carlose (1788 – 1855). Dědičkou trůnu se stala infantka Isabela II. Dokonce samotná konstituce z roku 1812 se rovněž vyslovila pro možnost dědičnosti trůnu v ženské linii. Takto byl dynastický problém zatlačen do pozadí problémem politickým.²¹

V této době byl již Ferdinand VII. nemocen, a proto ho v jeho dalších královských povinnostech zastoupila manželka Marie Kristina Bourbonská, která byla jmenována regentkou a v zápětí vytvořila novou vládu s Cea Bermúdezem v čele. Zároveň udělila částečnou amnestii liberálům, což znamenalo návrat přibližně 10.000 liberálních vyhnanců, kteří nahradili původní vojenské velitele. Royalisté, kteří se přikláněli k mladšímu bratrovi Ferdinandovi VII., donu Carlosovi, neuznali nástupnická práva dcery zesnulého panovníka Isabely II. a prosazovali dona Carlose jako budoucího krále. Díky nim se zrodil tábor tzv. 'karlistů', kteří bojovali proti liberálním reformám. Tento konflikt odstartoval první z celkem tří karlistických válek. Boje a pokusy o odstranění monarchie a ustavení republiky byly vedeny i s přestávkami více než 40 let. V tomto

¹⁹ Pokusy o vniknutí na španělský poloostrov – 1824 (Tarifa), 1826 (Alicante), 1830 (Gibraltar), J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 27.

²⁰ Tamtéž, s. 27.

²¹ Tamtéž, s. 28.

období, roku 1837, spatřila světlo světa nová ústava, kterou předcházela královský statut z roku 1834.²²

2.2. KRÁLOVSKÝ STATUT A ÚSTAVA Z ROKU 1837

Ferdinand VII. ve své poslední vůli, zveřejněné dne 3. října 1833, stvrdil svou tříletou dceru Isabelu nástupkyní trůnu a jmenoval její matku Marii Kristinu vládnoucí královnou, do doby, než její dcera dosáhne plnoletosti. Marie Kristina, aby uchránila korunu pro svou dceru, neměla jinou možnost než se opřít o liberály. Vláda pod vedením Francisca Cea Bermúdeze nebyla schopná, kvůli nedostatku politických reforem, získat jejich podporu, proto rychle prorazila myšlenka na nutnost změny vlády a na svolání kortesů, které by přikročily k účinné reformě a následnému posílení režimu. Nakonec v lednu roku 1834²³ regentka jmenovala do čela vlády představitele liberálního tříletí Francisca Martíneze de la Rosa, který se stal hlavním inspirátorem královského statutu ze dne 10. dubna 1834. Bylo to poprvé, kdy první ministr spolupodepsal i vydal ústavní normu. Tento právní dokument nebyl přímo psanou ústavou, ale byl jakýmsi „svoláním kortesů v souladu s původními zákony a s novou sbírkou“.²⁴ Umírnění liberálové, kteří byli v minulosti nuceni odejít do exilu, během své emigrace viděli v praxi britský režim a byli přesvědčeni, že by cádizská ústava z roku 1812 byla stěží použitelná. Z tohoto důvodu prosazovali v souladu s tímto statutem režim založený na svrchovanosti dvou historických institucí, krále a kortesů.²⁵

Královský statut se také zaměřoval na fungování bikamerálního shromáždění, jež tvořily dva stavy, které zasedaly nikoli společně, ale ve dvou různých komorách. Jednalo se o tzv. „Komoru významných“ (Próceres del Reino), jejíž členové měli vysoké příjmy a jmenoval je panovník. Mezi ně patřili představitelé vysoké šlechty a církve. Dolní komoru tvořili tzv. „Zástupci lidu“ (Procuradores del Reino), což byli vybraní reprezentanti z vyšších hospodářských kruhů, přičemž jak pasivní, tak i aktivní volební právo bylo omezeno vysokým volebním censem. Panovník (regentka) shromáždění svolával, přerušoval jeho zasedání a také ho libovolně mohl rozpustit (čl. 24) a zároveň jmenoval předsedy a místopředsedy výše uvedených komor. Dle Královského statutu bylo hlavní funkcí kortesů zodpovězení všech otázek panovníka na

²² J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 28 - 29.

²³ V témže roce definitivně zakázala inkvizici

²⁴ Antonio UBIETO ARTETA a kol., *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 410.

²⁵ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 29.

důležitá témata (čl. 30), dále statut zakazoval jednat o tématech, které nebyly formulovány královskou korunou (čl. 31). Schválení zákona vyžadovalo souhlas obou komor a také krále. Jednání kortesů bylo veřejné. Tímto byl obsah královského statutu prakticky vyčerpán. Postrádal dva důležité pojmy, které pocházely z takřka mýtické cádizské konstituce z roku 1812 a to, suverenitu národa a dále definici a záruky individuálních práv.²⁶ Proto také a mimo jiné i kvůli svému královskému původu, se tento statut nemohl považovat za konstituci, ale jen za královský dekret (*Carta otorgada*). Dle právníka, sociologa, překladatele a asturijského spisovatele v jedné osobě, Adolfa Posady byl status „*dekret absolutního panovníka, který svolává jím uspořádané kortesy...*“.²⁷

Iniciativy v nahrazení královského statutu pozměněnou cádizskou ústavou se chopili radikální liberálové, kteří pomocí převratu z La Granjy v srpnu 1836, přinutili regentku vyhlásit konstituci z roku 1812. Toto rozhodnutí znamenalo, že Španělsko pod záštitou Isabeliny matky, regentky Marie Kristiny Bourbonské, opět přešlo k liberálnímu režimu. Došlo k nástupu nové liberální generace, která byla přesvědčena, že si nové časy žádají novou konstituci. Cádizská ústava z roku 1812 nebyla v praxi použitelná bez patriční reformy, jejímž výsledkem se v podstatě zrodila nová ústava, která byla přesnější a obsáhlejší (13 hlav a 77 článků). Dne 17. července 1837 byla schválena kortesy, ve kterých měli převahu progresivně smýšlející zastupitelé, a ve jménu Isabely II. přijata regentkou Marií Kristínou. Jak bylo již výše zmíněno, tato ústava byla postavena na základech ústavy z Cádizu a na rozdíl od předchozího statutu byla vydána z vůle národa, jakožto suveréna, což bylo také vyjádřeno v její preambuli. Snažila se ve Španělsku zavést parlamentní systém podobný francouzskému, či belgickému, ze kterých čerpala inspiraci.²⁸

Hlavní funkce kortesů spočívala ve vytváření zákonů, na kterých se podílel také panovník. Zákonodárná iniciativa příslušela jak kortesům, tak i králi, který měl místo veta suspenzivního, které mu náleželo v cádizské ústavě, absolutní právo veta. Ústava sice poněkud posilovala postavení panovníka (čl. 26), avšak do popředí stavěla úlohu dvoukomorového parlamentu voleného na základě přímého hlasování omezeného volebním censem (*sufragio censitario o restringido*).²⁹ Největší inovací bylo zavedení

²⁶ Oba dva termíny měly klíčový význam pro liberální hnutí.

²⁷ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y periodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 31.

²⁸ Tamtéž, s. 33 – 34.

²⁹ Volební systém přiznával právo volit pouze jednotlivcům, kteří museli splnit stanovené podmínky ,

druhé komory v parlamentu, Senátu (el Senado),³⁰ který měl stejné pravomoci jako dolní komora. Měl ale právo přednosti v projednávání zákonů o daních a státních pohledávkách. Dolní komora, neboli Kongres poslanců (el Congreso de Diputados), byla složena z poslanců volených v přímých volbách na provinční úrovni, kdežto členy horní komory jmenoval do funkce panovník. Konstituce se také stručně zmiňovala o funkcích ministrů ve smyslu, že tito spolupodepisují akty panovníka podle své příslušnosti. Tato ústava počítala s neodpovědností krále, a tedy s potřebou spolupodpisu příslušného člena vlády na jakémkoliv jeho aktu. Ministři tudíž nesli zodpovědnost za rozhodnutí panovníka, který byl nedotknutelný a při podepisování královských dekretů vyžadoval spolupodpis předsedy vlády. Dále mohli být ministři vlády také členy některé ze dvou komor parlamentu, to znamená, že na rozdíl od cádzické ústavy byla připuštěna slučitelnost postů poslance nebo senátora a člena vlády. (čl. 61 a 62). Vyslovení nedůvěry vládě nebylo v ústavě výslovně uvedeno, ale vzhledem k pokusům ve Španělsku v minulých letech by se mohlo tradičně do konstituce začlenit.³¹

Ústava z roku 1837 se zrodila slabá hlavně kvůli stále pokračující občanské válce³² a malé účasti umírněných liberálů (los moderados)³³ při jejím sestavování. Platila jen po dobu osmi let a byla nahrazena výrazně konzervativnější ústavou z roku 1845. Po ukončení bojů v první karlistické válce, kdy zvítězila vládní armáda vedená generálem Baldomerem Esparterem, obnovila regentka některá přednapoleonská privilegia. Chtěla si tím získat podporu konzervativních sil a také se pokusila o odvolání ústavní listiny z roku 1837. Posléze Generál Espartero přiměl Marii Kristinu k odklonu od umírněné politiky, dále k její vlastní abdikaci na regentství a nakonec v roce 1840 i k odchodu z vlasti. Novým regentem se stal vůdce radikálních demokratů (los progresistas) Baldomero Espartero.³⁴ Umírnění se proti němu otevřeně spikli, protože považovali za nepřijatelné odstoupení Marie Kristiny a Esparterovo zvolení do funkce regenta.

např. zaplatili určitý daňový poplatek. Volební právo mělo jen omezené množství obyvatel.

³⁰ Senátem a Kongresem poslanců byly označovány komory parlamentu po přijetí ústavy z roku 1837. Senát byl tvořen zástupci provincií. Za každou provincii měl být jmenován alespoň jeden senátor. Zbýlá část Senátu byla jmenována (s ohledem na počet obyvatel jednotlivých provincií) ze španělských občanů starších čtyřiceti let, kteří disponovali prostředky k obživě.

J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y periodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 34.

³¹ Tamtéž, s. 34 – 35.

³² První karlistická válka (1833 – 1839)

³³ Liberálové se po neúspěchu reforem Martineze de la Rosa (v souvislosti s občanskou válkou) rozdělili do dvou skupin: na konzervativní křídlo umírněných, podle kterých měly panovníkovi zůstat významné pravomoci a radikální křídlo progresistů (pokrokářů), jež byli zastánci klasické konstituční monarchie.

³⁴ Baldomero Espartero byl jmenován novým regentem kortesy v březnu 1841.

Připravili po celé zemi několik povstání, jež generál Espartero postupně potlačil. Teprve v roce 1843 byl umírněnými liberály donucen vzdát se svého postu a následně byla Isabela II. urychleně prohlášena kortesy za plnoletou. Tím umírnění převzali do svých rukou osud země pod zcela formální záštitou třináctileté královny.³⁵

2.3. UMÍRNĚNÉ DESETILETÍ A ÚSTAVA Z ROKU 1845

Královna Isabela II. hodlala zaujmout v politice aktivní roli, ale byla pod stálým tlakem konzervativního královského dvora a v politice se ani moc nevyznamenala. Tyto záležitosti tedy svěřila generálovi Ramónovi María Narváezovi, který dne 2. května 1844 při sestavování vlády, obsadil do řady vládních pozic umírněné. Tak začalo tzv. umírněné desetiletí (1844 – 1854), období, které zásadně ovlivnilo politickou tvářnost země v 19. století.³⁶

Umírnění brzy svolali ústavodárné shromáždění, neboť hodlali prohlásit ústavu z roku 1837 za neplatnou a vytvořit ústavu novou, jež vznikla dne 23. května 1845. Zachovávala stejnou vnější strukturu jako její předchůdkyně. Většina ze 77 článků z předcházející konstituce přešla nezměněna mezi 80 článků ústavy nové. Odrážely se v ní hlavně základní myšlenky umírněnosti, např. odmítnutí svrchovanosti národa, která byla nahrazena suverenitou sdílenou (*la soberanía conjunta*). Konstituce umírněných byla založena na historické existenci kortesů a krále. K významným změnám patřila také výslovná deklarace náboženské jednoty národa (čl. 11). Nejdůležitější politická reforma se ale týkala zvýšení královské moci. Jednalo se o rozšíření pravomocí krále (čl. 45 a 46) a zároveň o odstranění nadřazenosti Kongresu poslanců nad Senátem ve věcech finanční legislativy. Nová ústava, narozdíl od té předchozí z roku 1837, zrušila zákaz panovníkovi opustit zemi a tím by tak mohl případně uzavřít manželství za hranicemi španělské monarchie. Tato záležitost byla důležitá hlavně kvůli reakcionářskému hnutí (*el sector reaccionario*) usilujícího o návrat ke starému režimu a o provdání královny za karlistického zástupce. Karlisté by uznali Isabelu II. pouze v případě, že by se provdala za hraběte Montemolína, který byl od roku 1844 dědicem nároků svého otce, dona Carlose, na španělský trůn. Regenství už nebylo určováno kortesy, ale příslušelo nejbližšímu příbuznému panovníka.³⁷

³⁵ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 38 – 40.

³⁶ Carlos VICÉN ANTOLÍN, *Historia del Constitucionalismo Español (1808 – 1978)*, Madrid 2004, s. 101.

³⁷ Antonio UBIETO ARTETA a kol., *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 462 – 463.

Ústava dále stanovovala horní komoru, jmenovanou panovníkem, složenou z nejvyšších zastupitelů správy, armády, církve a těch, kteří zastávali důležité politické funkce. Ve skutečnosti to byl Senát ovládaný aristokracií. Rovněž Kongres zaznamenal změny, např. prodloužení délky funkčního období poslanců. Místo toho, aby královna zvolila do čela vlády lídra parlamentní většiny, jmenovala do funkce předsedy vlády svého oblíbeného kandidáta. Předseda vlády měl pravomoc rozpustit parlament, když mu nevyhovoval a svolat nový, který by mu vyslovil důvěru. Tímto si mohl vytvářet po libosti umělé většiny. Díky ústavě se také omezil ráz volebního práva. Volební zákon z 18. března 1846, který ústavu doplňoval, snížil počet voličů (1 volič na 100 obyvatel), hlasovací právo bylo omezené buď vlastnictvím určitého majetku, dosažením daného stupně vydělání, nebo výkonem specifické veřejné funkce.³⁸

Mezi další zákony, které doplňovaly tuto ústavu by bylo možné zařadit např. tiskový zákon (1845, la Ley de Imprenta), trestní zákoník (1848, el Código Penal), občanský soudní řád (1855, la Ley de Enjuiciamiento Civil), zákon o notářství (1862, la Ley del Notariado), hypoteční zákon (1863, la Ley Hipotecaria). Existovala také snaha o vytvoření unitárního právního řádu. V roce 1843 byla vytvořena Všeobecná kodifikační komise, jež připravila návrh občanského zákoníku. Vláda umírněných představovala model centralizační politiky, jejímž cílem bylo sjednotit státní správu. V lednu 1845 příslušné zákony upravily provinční a místní správu (la Ley de Ayuntamientos). Podle tohoto zmíněného zákona jmenovala vláda v obcích s počtem nad 2000 obyvatel starostu. Po finanční stránce zaznamenala Monova³⁹ reforma z roku 1845 značné zjednodušení daňového systému (la reforma tributaria) a současně zrušení krajových odlišností. V témže roce proběhla školská reforma Antonia Gila de Zárate. Podle francouzského vzoru byl vypracován studijní plán (el Plan Pidal), který dodal španělským univerzitám striktně centralizovanou podobu.⁴⁰

2.4. PROGRESISTICKÉ DVOULETÍ A NÁVRH ÚSTAVY Z ROKU 1856

V roce 1852 se vláda Juana Brava Murilla pokusila o ústavní reformu, která by přizpůsobila ústavu z roku 1845 současné politické realitě. Dne 2. prosince 1852 byl uveřejněn návrh na ústavní změny, společně s dalšími osmi zákony, které měly nahradit

³⁸ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 41 – 42.

³⁹ Alejandro Mon – ministr financí, který zavedl spotřební daň ve Španělsku

⁴⁰ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 42 – 44.

stávající ústavní text. Bravova reforma by znamenala návrat k sociální a politické situaci, která ve Španělsku existovala před smrtí Ferdinanda VII., a proto i samotné vládnoucí vrstvy, přeorganizované následujícím historickým vývojem (konfiskace, Karlistické války, začátek industrializace ...), od této změny upustily a donutily Juana Brava Murilla k podání demise. Politický systém jasně ukazoval parlamentní neschopnost a zvyšující se slabost kvůli ustavičným konfliktům mezi rozdílnými politickými kamarilami⁴¹ umírněných.⁴²

Progresistické období (1854 – 1856) uprostřed dlouhodobé epochy umírněných zahájila jedna z nejtypičtějších revolucí španělského 19. století, jejíž cílem bylo uspořádat zemi podle progresistického modelu. Strana progresistů představovala politickou sílu, jež využívala energii městských skupin. Progresisté ztotožňovali vůli a hlas lidu s tím, co vyjadřovaly skupiny městského obyvatelstva. Progresismus ve Španělsku vyústil v demokracii. Na počátku této politické změny stál parlamentní konflikt mezi senátem a vládou hraběte San Luise. Senát zamítnul návrh zákona o železničních koncesích, předložený vládou San Luise. Vládní kabinet následně zveřejnil jména generálů a vysokých úředníků, kteří hlasovali proti tomuto návrhu. Vláda už ale nemohla zabránit tomu, aby se několik potrestaných velitelů vojsk, vedených generálem Leopoldem O'Donnellem, pokusilo o vojenský puč (el pronunciamiento). Po nerozhodném boji u Vicálvara, blízko Madridu, Antonio Cánovas del Castillo zformuloval manifest z Manzanares, v němž shrnul požadavky progresistů jako bylo například zdokonalení volebního zákona, snížení daní, položení pevných základů národní milice, decentralizaci správy ve prospěch místní autonomie. Vzhledem k tomu, že vláda už nebyla schopna mít situaci pod kontrolou, protože se povstání šířila po velké části Španělska, odstoupila. Královna Isabela II. ve strachu, že revoluce postihne také královský trůn, odevzdala moc do rukou dvou vojenských velitelů s odlišnou mentalitou a protichůdnými cíli. Generál Espartero se o ni dělil s generálem O'Donnellem, což podryvalo stabilitu režimu, neboť Baldomero Espartero reprezentoval progresisty, kteří odmítali jakékoliv soužití s umírněnými, zatímco za Leopoldem O'Donnellem stál tábor rodící se Liberální unie.⁴³

Skutečnost, že společně s příchodem k moci chtěl progresismus, po letech života v ústraní a v opozici, reformovat platnou ústavu a nahradit ji svojí vlastní, svědčí o tom,

⁴¹ Kamarila - vlivná skupina osob ovlivňujících rozhodující osobnosti

⁴² J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 46 - 47.

⁴³ Tamtéž, s. 47 - 48.

že byl opakovaně vytvořen nešťastný precedent prosazování ústavy nikoli jako normy politického soužití přijatelné pro všechny, ale jako politického programu, který měl být všemi akceptován. Ačkoliv konstituce z roku 1856, známá také pod názvem „No Nata“ nevešla nikdy v platnost, zaslouží si, aby jí byl věnován krátký komentář.⁴⁴

Vypracování konstituce znamenalo současné schválení zákonů hospodářské reformy a obvyklé politické diskuze. Při projednávání ústavních zákonů se kortesy poprvé zaobíraly demokratickými tématy, jako byla například svoboda vyznání, svoboda shromažďování (*el derecho de manifestación*) všeobecné hlasovací právo, sociální práva a také možnost přechodu z monarchie na republiku. Profesor Adolf Posada v této souvislosti napsal, že „*tato témata představují první tvrzení v demokratickém duchu ve španělském ústavnictví*“.⁴⁵ Tento ústavní dokument byl zajímavý tím, že v souvislém textu shrnul politické principy španělského progresismu. Po formální stránce zachovával schéma svých dvou předchůdkyň, tj. ústavy z roku 1837 a 1845. Politické základy nového dokumentu se ale lišily. Ústava vycházela z principu národní svrchovanosti, omezovala pravomoci koruny, zakotvovala všelidové volby, senátu a kortesům byla uznána autonomie. Největší rozdíl ústavy z roku 1856 však spočíval v popření principu sdílené (společné) suverenity dvou historicky zformovaných institucí – krále a kortesů, které tvořily páteř španělského konstitucionalismu 19. století. Ústavní článek 1 uváděl, že „*veškeré veřejné pravomoci vyvěrají z národa, který je zásadně nositelem suverenity, a proto pouze národu přísluší právo na vytváření základních zákonů*“.⁴⁶ Ústava se znovu měla stát rigidní, což znamenalo, že k zavedení reformy bylo potřeba souhlasu obou komor kortesů. Královský dekret z října roku 1856 však ukončil progresistické dvouletí a obnovil platnost konstituce z roku 1845.⁴⁷

2.5. „SLAVNÁ“ REVOLUCE A ÚSTAVA Z ROKU 1869

Pro španělské politické dějiny mezi rokem 1856 a 1868 bylo důležité to, že se odehrávaly ve stejné společenské a politické rovině jako umírněné desetiletí (1844 – 1854). Jednalo se o souvislý proces, který započal v roce 1843 povstáním umírněných a

⁴⁴ Antonio UBIETO ARTETA a kol., *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 466.

⁴⁵ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 50.

⁴⁶ Antonio UBIETO ARTETA a kol., *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 466.

Artículo 1. „*Todos los poderes públicos emanan de la Nación, en la que reside esencialmente la soberanía, y por lo mismo pertenece exclusivamente a la Nación el derecho de establecer sus leyes fundamentales.*“

⁴⁷ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 50 - 51.

pokrýval celý zbytek století jenom se dvěma mezidobími: již zmíněným progresistickým dvouletím a revolučním šestiletím po „Slavné“ revoluci (la Gloriosa Revolucion) z roku 1868. Během tohoto dvanáctiletého období se střídaly vlády generála Leopolda O'Donnella (Liberální unie) a generála Ramóna Maríi Narváeze (strana Umírněných). Nakonec myšlení umírněných ustoupilo a vládnoucí vrstvy pomalu začaly přejímat téze progresistické strany.⁴⁸ Také je možno konstatovat, že se jednalo o epochu, kdy Iberský poloostrov neposkvřnila žádná občanská válka a během které se vojenské akce přenesly za hranice španělské monarchie.⁴⁹

Po tzv. „Slavné“ revoluci nastalo revoluční šestiletí (1868 – 1874), které bychom mohli charakterizovat následovně: monarchie, republika, dvě ústavy, občanské války a nepřetržité střídání vládních výborů (las juntas). Z politického hlediska se jednalo o vytrvalou snahu o demokratické uspořádání země tak, aby politická práva nebyla striktně vyhrazena menšině určené profesí nebo majetkem, ale aby se stala dědictvím každého španělského občana. Nestabilitu šestiletí vysvětloval také nepodařený pokus o vybudování státu, protože společensko-ekonomické struktury země nepřipouštěly z dlouhodobého hlediska jinou státní formu než umírněnou a progresistickou, jaká existovala v isabelské době. Ve „Slavné“ revoluci zvítězily progresivní strany,⁵⁰ jež měly výraznou většinu v nově ustavených kortesech, které byly zvoleny všeobecnými volbami, kde volební právo měli pouze muži starší 25 let. Kortesy pověřily generála Francisca Serrana vytvořením definitivní vlády a mezitím připravily a následně dne 5. června 1869 vyhlásily ústavu, která nahradila konstituci z roku 1845.⁵¹

Nová ústava byla výrazně pokrokovou, a to hlavně v důsledku revoluce z předchozího roku. Tuto konstituci můžeme považovat za první demokratickou v historii Španělska. Obsahovala zmínku o všeobecném volebním právu pro muže, rozsáhlou listinu svobod (la Declaración de derechos) a úmysl změnit model centralizační politiky prováděné umírněnými. Při projednávání nové konstituce docházelo v parlamentu k vášnivým debatám o formě vlády (monarchisté versus demokraté). Snad nejvýznamnějším aspektem vyhlášené ústavy byla první hlava (články 1 - 31), tvořící téměř třetinu z celkového počtu uvedených článků. Ta předkládala nejširší a nejpečlivější deklaraci lidských práv, jaká kdy byla do této doby zaručena

⁴⁸ Starý progresismus byl překonán novou silou demokracie.

⁴⁹ Antonio UBIETO ARTETA a kol., *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 467.

⁵⁰ Po revoluci se demokratická strana rozštěpila na federální republikánskou stranu vedenou Franciscem Pi Margallou a na stranu vedou Nicolasem Mariou Riverem, která hájila zachování monarchie jako formy vlády, jejímž představitelem se měl stát nově zvolený král.

⁵¹ Antonio UBIETO ARTETA a kol., *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 470 – 474.

španělským konstitučním právem. Obsahovala důležité záruky, v nichž se zaručovalo dodržování ústavy, např. sankce pro úředníky za porušení práv a odškodnění pro občany, kteří byli v souvislosti s tímto jednáním poškozeni (čl. 9 a 10), nárok na dočasné pozastavení určitých práv zákonem (čl. 31). Ústavní dokument se také věnoval právům doposud ve španělském ústavnictví neznámým, jako byla neporušitelnost listovního tajemství (la inviolabilidad de la correspondencia), právo na práci pro cizince (libertad de trabajo para los extranjeros), rozšíření svobody projevu (la libre emisión del pensamiento) a především poprvé obsahovala právo na svobodu sdružování a shromažďování (los derechos de reunión y asociación), které bylo uvedené v článku 17. Náboženská otázka byla také pokrokově zpracována a dle ústavy byla zaručena svoboda vyznání (la libertad de culto), bez jakéhokoli odkazu na náboženské hodnoty (čl. 21). Tento článek, kde se republikáni snažili odloučit církev od státu, vyvolal silnou polemiku a sloužil jako výmluva pro nové karlistické povstání.⁵²

Je třeba zdůraznit, že začlenění všeobecného volebního práva a svobody sdružování bylo rozhodující fází v historickém boji za demokracii. Ústavní dokument vycházel z principu národní suverenity a byl založen na dělbě moci. Hlavním centrem moci byly kortesy tvořené Kongresem poslanců a Senátem. Do první zmíněné komory byli voleni poslanci v přímých a všeobecných volbách, zatímco členové Senátu byli voleni nepřímou volbou prostřednictvím provinčních velitelů, kteří vybírali za každou provincii čtyři senátory. Ústava přímo vymezovala z jakých kategorií osob byli senátoři vybíráni. Kandidáti museli splňovat minimální věk 40 let a vykonávat významné veřejné funkce.⁵³

2.6. PRVNÍ REPUBLIKA A NÁVRH ÚSTAVY Z ROKU 1873

Synonymem politických změn druhé poloviny 19. století se stala španělská varianta vojenského puče, kdy se vlivný generál kriticky vyjádřil k počínání vlády a ostatní důstojníci s posádkami ho podpořili. Někdy se na podporu konaly i manifestace. Dle odhadu sil upravil panovník vládu a tím se zahájil nový cyklus. Tento parlamentní systém byl ve své podstatě špatný, protože o změnách politické orientace nerozhodovalo voličstvo. Vznikla tak politická krize, jež spočívala v rozporu mezi lidmi a systémem. Za podobné situace vypukla zářijová revoluce roku 1868, jejíž

⁵² J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 57 - 58.

⁵³ Tamtéž, s. 58 - 59.

protagonisté⁵⁴ donutili královnu Isabelu II. odejít do francouzského exilu a začali hledat nového monarchu.⁵⁵

Díky sesazení Bourbonů z trůnu byl předseda vlády Juan Prim pověřen volbou nového panovníka, který by přísahal na konstituci. Počet možných kandidátů na královskou korunu byl značně omezený. Po složitých jednáních byla v roce 1871 otázka nástupce trůnu vyřešena volbou Amadea Savojského z Aosty. Ten však mimo jiné z důvodu probíhající třetí karlistické války podal za dva roky demisi a tím se otevřel prostor pro vyhlášení první republiky. Hledat nového panovníka bylo absurdní a tak dne 11. února 1873 monarchistická většina v Národním shromáždění schválila poměrem hlasů 258/32 (pro/proti) republiku. Miguel Artola tuto událost ve své knize okomentoval slovy: „*Rozhodnutí Národního shromáždění pro republiku se nečekaně dostali republikáni k moci a to právě v době, když měli k získání moci daleko.*“⁵⁶

Vláda během ročního období první španělské republiky připravila návrh ústavy, která nikdy nevstoupila v platnost. Tento ústavní projekt byl velmi zajímavý, protože se jednalo o první pokus postavit španělský stát na federativním základu. Za první republiky se objevilo úsilí o větší samostatnost jednotlivých regionů Španělska, protože se zdálo vhodnější, aby o daných problémech rozhodli lidé přímo v jednotlivých lokalitách, a ne pouze v madridské centrále. Již zmíněné rozdělení do regionů se také objevilo v návrhu federální konstituce z roku 1873. Dle prvního článku neschválené ústavy tvořily španělský národ státy Horní Andalusie, Dolní Andalusie, Aragón, Astrurie, Baleáry, Kanárské ostrovy, Nová Kastilie, Stará Kastilie, Katalánsko, Kuba, Extremadura, Galicie, Murcie, Navarra, Portoriko, Valencie, Baskicko. Tyto oblasti mohly zachovat nebo změnit stávající provincie podle svých územních potřeb.⁵⁷

Deklarace práv byla podobná jako v ústavě z roku 1869, ačkoliv demokratičtěji projednávala shromažďovací právo a náboženskou otázku. Ústava z roku 1869 zakotvila svobodu vyznání, ale národ měl povinnost uznávat katolické náboženství a kněze (čl. 21), zatímco nový návrh stanovil v člancích 34, 35 a 36 svobodu vyznání, oddělení církve od státu a zakazoval, aby národ, federální stát a regiony přímo či nepřímo podporovaly jakékoli vyznání. Poprvé ve španělské historii byla v ústavě uvedená svrchovanost lidu (oproti situaci, kdy toto postavení náleželo neomezenému

⁵⁴ Progresisté a demokraté se shodli v r. 1866 v Ostende na sesazení královny (el Pacto de Ostende)

⁵⁵ Blanka ŘÍCHOVÁ a kol., *Komparace politických systémů II.*, Praha 2004, s. 160.

⁵⁶ Miguel ARTOLA, *La burguesía revolucionaria (1808 – 1869)*, Madrid 1973, s. 381.

⁵⁷ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 64.

panovníkovi). Institucionální uspořádání bylo přechodnou formou mezi prezidentským a parlamentním systémem. Vláda jmenovaná prezidentem nebyla odpovědná žádné z komor. Kortesy podle tohoto republikánského projektu tvořily dvě komory s rozdílnými pravomocemi. Kongres, jehož členové byli voleni v poměru jednoho zastupitele na každých 50.000 občanů, měl vyšší pravomoc než Senát. Tato komora byla tvořena čtyřmi členy z každého státu, a to bez ohledu na počet obyvatel. Funkce Senátu ve skutečnosti odpovídala, dle článku 4 ústavního projektu, kontrole ústavnosti zákonů.⁵⁸

Návrh republikánské ústavy z roku 1873 zakotvil přísné oddělení výkonné a zákonodárné moci s tím, že členové vlády nemohli být poslanci nebo senátory a neměli možnost účastnit se zasedání komor parlamentu. Prezident republiky měl zastávat pozici spojovacího článku ve vztazích mezi nejvyššími orgány všech tří složek státní moci. Výkonná moc byla zastoupená vládou v čele s jejím předsedou. Vládě příslušely funkce, které jsou obvykle s činností vlády spojovány, a to například zákonodárná iniciativa. Soudní moc měla tři důležité charakteristiky: rozšíření soudního procesu před porotou, absence vládního vlivu v oblasti jmenování soudců a zřízení Nejvyššího soudu (el Tribunal Supremo), který měl pravomoc rozhodovat o sporech mezi jednotlivými federativními státy a kontrolovat dodržování ústavnosti a zákonů. Španělská federace byla složena ze 17-ti států (los Estados) a z území, která odpovídala koloniím (s výjimkou Kuby a Portorika, které byly považované za státy). Každý stát si mohl vytvořit svoji vlastní ústavu, měl svoji vlastní legislativu, exekutivu a soudnictví. Pod podmínkou respektování norem federální ústavy si mohly vytvořit nezávislé uspořádání státu. Nicméně rozdělení pravomocí bylo jednoznačně ve prospěch federace, jak dokazovala pátá hlava ústavy a různá omezení moci uvedená v článku 102.⁵⁹

Při posuzování prvorepublikové nezrozené konstituce je třeba mít na zřeteli výjimečné politické podmínky, ve kterých se odehrál život první republiky. Ve skutečnosti tento federální dokument nebyl nikdy projednáván ani na půdě parlamentu. Proto nikdy nemohl vstoupit v platnost. Jeho hodnota spočívala ne tolik v členění pravomocí, jako v myšlence, že upevnění demokracie vyžaduje porušení centralistického „škrálopou“ vytvořeného umírněnými. První experiment s republikou přišel v době extrémní hospodářské krize a nadšení z nového státního zřízení, které trvalo velmi krátce, se rychle změnilo ve zklamání. Vnitřní konflikty vyvolávaly riziko

⁵⁸ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 65 – 66.

⁵⁹ Tamtéž, s. 65 - 67.

rozpadu státu na regionální mikrojednotky a tak byli politici nuceni se obrátit s žádostí o pomoc na armádu. V této chvíli do událostí zasáhl Antonio Cánovas del Castillo, jenž se shodl s generály, že řešením dané situace bude restaurace bourbonské dynastie.⁶⁰

2.7. OBDOBÍ RESTAURACE A ÚSTAVA Z ROKU 1876

Antonio Cánovas del Castillo věřil, že nadešel okamžik pro nenásilnou restauraci. Hodlal v této činnosti postupovat čistě politicky a vyhnout se jakýmkoli vojenským pučům, ale vojáci se nenechali odsunout stranou a sami v prosinci roku 1874, převratem v blízkosti Sagunta u Valencie, dosadili na španělský trůn Alfonsa XII., syna Isabely II. Vláda nového krále se vyznačovala hospodářskou prosperitou a hlavně vnitřní konsolidací. Dobu restaurace po roce 1875 lze také charakterizovat ukončením převratů a revolucí, které následovaly změny režimu, ústavní projekty nebo krátkodobé ústavy. Dalším významným rysem tohoto období bylo směřování k demokracii. Ideálem politiků byl hlavně anglický model. Jednalo se o parlamentní demokracii, založenou na rozdělení pravomocí, která fungovala na bázi dvou politických stran – liberální a konzervativní. Při organizaci veřejné moci se tento typ demokracie opíral o všeobecné volební právo, což znamenalo, že právo volit bylo rozšířeno na lidové vrstvy.⁶¹ Z iniciativy Antonia Cánovase del Castilla bylo v květnu 1875 svoláno v Senátu poměrně početné shromáždění bývalých poslanců a senátorů za účelem položení základu nového politického systému. Z této schůze vzešla budoucí strana konzervativců a zároveň třicetidevítičlenná komise důležitých osobností, která měla za úkol vypracovat návrh ústavy.⁶²

Dne 30. června 1876 byla vyhlášena ústava, která opět ve Španělsku zavedla konstituční monarchii. Se svými 89 články rozdělenými do 13 hlav obsahovala podobnou deklaraci práv jedince jako byla ta, jež byla zahrnuta v konstituci z roku 1869, a která dodala nové ústavě liberálnější ráz. Nicméně lze tvrdit, že byl tento dokument vytvořen v podobné linii jako ústava z roku 1845. Jak bylo nepřímě konstatováno v preambuli tohoto ústavního dokumentu, nositelé suverenity byly dvě historicky vytvořené instituce – král a kortesy. Panovník byl nejvyšším představitelem exekutivy, což umocňoval titulem vrchního velitele armády (čl. 50 a 52) a také byl

⁶⁰ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 67.

⁶¹ Blanka ŘÍCHOVÁ a kol., *Komparace politických systémů II.*, Praha 2004, s. 160.

⁶² J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 69 - 70.

klíčovou politickou osobností, na níž závisel osud vlády a jejích členů. Podílel se na vyhlášení zákonů a disponoval právem veta, čímž mohl libovolně zamítnout projednávané zákony (čl. 51). Jeho moc i nadále spočívala ve jmenování a odvolávání ministrů (čl. 54). Osoba krále byla nedotknutelná. Nezodpovídal za své činy, proto všechny akty Koruny vyžadovaly kontrasignaci ministrů. Ústava také stanovila zásady spolupráce krále a kortesů, jež byly tvořeny Kongresem a Senátem. Kongres byl složen ze zástupců, kteří byli voleni na dobu pěti let, v poměru jeden zástupce na každých 50.000 obyvatel (čl. 27). Zatímco Senát, jehož složení bylo hodně diskutováno, byl složen z několika typů senátorů (dědicové krále, úředníci, vysocí představitelé armády a církve), kteří byli jmenováni králem na doživotí.⁶³

2.8. KRIZE MONARCHIE, RIVEROVA DIKTATURA A NÁVRH ÚSTAVY (1929)

Poté, co Cánovas zavedl britský systém velkých stran střídajících se ve vládě (Liberální a Konzervativní strana), byly ostatní strany z politické soutěže vyloučeny a vykázány mimo systém. V Konzervativní straně se Cánovas pokusil sjednotit všechny pravicové síly a také si zajistil spolupráci liberálního vůdce Matea Sagasty. Pravidelné střídání politických stran u moci, neboli tzv. turno pacífico, zajišťovalo Španělsku docela klidný vývoj. Tento systém bohužel nebyl dokonalý a to hlavně kvůli oligarchickým praktikám. Obě dvě silné strany si díky běžným podvodům a také obchodováním s hlasy zajišťovaly vítězství ve volbách. Ve Španělsku panovala vysoká míra korupce a klientelismu, což společně se všeobecnou nechutí k celému systému ohrožovalo monarchii. Poté, co byla v roce 1917 zmařena příležitost k ústavní reformě, se cánovasovský systém vydal bezcílnou cestou. Často docházelo k politickým krizím v důsledku politické nestability, jež byla způsobená častou obměnou vlád nebo jejích členů. Španělsko si nevedlo dobře ani v zahraniční politice. Roku 1898 přišlo v bojích s USA o své poslední velké kolonie Portoriko, Kubu a Filipíny. Vzniklé situace využil, tehdy vojenský guvernér Katalánska, Miguel Primo de Rivera, který 12. září 1923 státní převratem nabídl, že očistí zemi diktaturou. Král Alfonso XIII.⁶⁴ mu tuto šanci poskytl, ale trval na tom, že ústava z roku 1876 se nebude upravovat, byť jen dekretem.⁶⁵

⁶³ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y periodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 70 – 72.

⁶⁴ Alfons VIII., syn pohrobek Alfonse VII., byl v letech 1886 – 1931 španělským králem, do jeho plnoletosti roku 1902 vedla úřední záležitost jeho matka, regentka Marie Kristina Rakouská.

⁶⁵ Blanka ŘÍCHOVÁ a kolektiv, *Komparace politických systémů II.*, Oeconomica, Praha 2004, s. 160 - 161.

Král pověřil Primo de Riveru sestavením vlády, čímž popřel ústavu a také tím podkopal pozici monarchie jako takové. Primo de Rivera se chopil moci jakožto předseda Vojenského direktoria (el directorio militar). Zrušil hlavní instituce konstitučního systému a spolu s nimi stávající politická práva a svobody. Ústavu z roku 1876 prohlásil za neplatnou, rozpustil kortesy, k jejichž obnovení došlo až po pádu Frankovy diktatury, po roce 1977. Dále zrušil politické strany, až na Španělskou socialistickou dělnickou stranu (el Partido Socialista Obrero Español) a její odbory - Všeobecný svaz pracujících (la Unión General de Trabajadores), protože nepředpokládal jejich politické ambice. Oba spolky spolupracovaly s režimem, stejně jako Vlastenecký svaz (la Unión Patriótica), který byl jednotnou politickou stranou diktatury, již založil sám Primo de Rivera. Dne 3. prosince 1925 částečně nahradil Vojenské direktorium, které doposud řídilo provinční správu, městskou správu a státní aparát, civilní vládou. Tato vláda byla složena většinou z mladých začínajících politiků a dobrých odborníků.⁶⁶ Primo de Rivera hodlal ustanovit diktaturu jako trvalý režim na vlastních ústavních základech podle italského fašismu. I v tomto období diktatury se prosazovaly ústavodárné tendence, inspirované tehdejší novinkou z Itálie - korporativní organizací. Ústava z roku 1876 totiž nebyla pro nové politické síly dostatečně flexibilní. Korporace, neboli sdružení pracovního charakteru, jejichž základní jednotky, tzv. výbory měly nahradit politické strany a stát se základním článkem nové ústavy. Podle Městského statutu (el Estatuto Municipal) se měla obec spolu s korporací stát základní buňkou politicky obnoveného Španělska. Díky Provinčnímu statutu (el Estatuto Provincial) bylo upraveno postavení provincií a provinčních orgánů. Samosprávu obcí by umožňovala Místní úvěrová banka, která by poskytovala úvěry provinciím i obcím. Vláda se ale neodhodlala k prvnímu kroku potřebnému k fungování nového systému, k volbám, což jen posilovalo nespokojenost občanů s autoritativní vládou.⁶⁷

Dne 12. září 1927 oznámil diktátor Primo de Rivera vznik Národního shromáždění (la Asamblea Nacional), které tvořily tři základní sektory: 1. provincie a obce, 2. členové Vlasteneckého svazu a 3. členové různých sociálních skupin, kteří byli jmenováni vládou. V roce 1929 vzešel z Národního shromáždění návrh ústavního zákona španělské monarchie, který nevyvolal velké nadšení ani u krále. Ústavní projekt poprvé počítal s klíčovou úlohou ministerského předsedy při sestavování vlády s tím, že

⁶⁶ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 88 - 90.

⁶⁷ Antonio UBIETO ARTETA a kol., *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 637.

by panovníkovi zůstala pouze formální jmenovací pravomoc. Nicméně, tato ústava, stejně jako její předchůdkyně z roku 1873, nevstoupila nikdy v účinnost. Vládě Primo de Rivery se nepodařilo vytvořit politický systém upevňující monarchii. Pád režimu, který byl začátkem roku 1930 v celkem obtížné situaci, urychlila světová hospodářská krize. Ani diktatura, ač s dobrými úmysly, nemohla představovat východisko z krize, v níž se Španělsko ocitlo. Král Alfonso XIII. považoval za nutné okamžitě se zbavit diktátora, aby se mohla monarchie zachránit. Dne 28. ledna 1930 Primo de Rivera odstoupil a král pověřil generála Dámasa Berenguera sestavením nové vlády. Jeho cílem bylo obnovit garance stanovené konstitucí z roku 1876 a navrátit zemi k parlamentnímu zřízení. Tento návrat trval necelých patnáct měsíců, protože brzy po pádu diktatury následoval konec španělské monarchie. V této situaci bylo nevyhnutelné vypsat obecní volby, ve kterých v dubnu 1931 zvítězili republikáni. Král Alfons VIII. předal moc Revolučnímu výboru, aby tak zabránil krveprolití a odjel do exilu, čímž uvolnil cestu k vyhlášení republiky. Dne 14. dubna 1931 byla republikánskými radními v Eibaru vyhlášena republika, druhá v dějinách země. Několik hodin později vyhlásil Francisc Macià a Lluís Companys Katalánskou republiku.⁶⁸

2.9. DRUHÁ REPUBLIKA A ÚSTAVA Z ROKU 1931

Republika byla novým pokusem o obnovu země, jenž vycházel z dohody mezi „radikalizovanou“ buržoazií a Španělskou socialistickou dělnickou stranou, která vykazovala silný sklon k diktátorskému režimu. Revoluční výbor se proměnil v prozatímní vládu, která během následujících šesti měsíců prováděla politiku stanovenou v dohodě ze San Sebastiánu. Jednalo se o politiku, která zahrnovala agrární reformu, respektování soukromého vlastnictví, svobodu vyznání, rozšíření individuálních svobod a také uznávala práva na spolkové a odborové shromáždění. Ihned po ustanovení druhé republiky došlo k vyostření baskitského a hlavně katalánského separatismu.⁶⁹

Prvním krokem prozatímní vlády bylo vyhlášení voleb do jednokomorového Ústavodárného shromáždění (las Cortes Constituyentes). Jak bylo obvyklé, vždy po obnovení demokracie vzniklo velké množství politických stran, ale ve volbách vyhrála právě Španělská socialistická dělnická strana. Socialistista Luis Jiménez de Asúa byl

⁶⁸ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 90 – 93.

⁶⁹ Antonio UBIETO ARTETA a kol., *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 687 - 688.

pověřen vypracováním nového konstitučního návrhu, který byl inspirován německou, rakouskou a mexickou ústavou. Konstituce druhé republiky byla dne 9. prosince 1931 schválena kortesy poměrem hlasů 368 pro, 89 se zdrželo, 0 proti.⁷⁰

Nová ústava (1931 – 1939) hlásala demokratický charakter státu. Úvodní ustanovení obsahovalo i některé obecné zásady, jako byla rovnost občanů před zákonem, odluka církve od státu (Artículo 3.- „*El Estado español no tiene religión oficial.*“),⁷¹ prohlášení kastilštiny za úřední jazyk, anebo že Španělsko neuznává válku jako nástroj národní politiky. Dále se v tomto ustanovení definovalo Španělsko jako „Celistvý stát“ (el Estado integral), což byla ve skutečnosti dohoda mezi zastánci federalismu a unitarismu. Novinkou v občanských právech ústavy bylo rozdělení těchto práv do dvou kapitol, osobní a politická práva v kapitole první a v druhé práva týkající se rodiny, hospodářství a kultury. Záběr občanských práv byl mnohem širší než v předchozích ústavních listinách. Mezi klasickými občanskými právy (např. svoboda pohybu, myšlení a sdružování se) se poprvé objevilo všeobecné volební právo pro muže a ženy. Španělská republika se tak stala jednou z prvních zemí, které uznaly volební právo žen. V článku 26 bylo uvedeno, že nejpozději do dvou let nebudou mít církevní úřady a ani církve obecně nárok na státní příspěvky. Budou mít v budoucnu statut asociace a budou se řídit zvláštním zákonem podle určitých kritérií.⁷² Zatímco následující článek 27 rozvinul důsledky oddělení církve od státu, v kapitole věnované rodině, hospodářství a kultuře byly obsaženy nejmodernější a nejdemokratičtější zásady v těchto oblastech. Rodinné vztahy byly řízené kritérii maximální svobody a rovnosti.⁷³ Články o hospodářství se také poprvé věnovaly právu na práci. Ústava označovala práci jako sociální povinnost chráněnou zákonem.⁷⁴ V konstituci zakotvených lidských právech byl patrný socialistický vliv, což bylo vidět např. v článku 1: „*Španělsko je demokratickou republikou pracujících všeho druhu...*“⁷⁵

⁷⁰ Carlos VICÉN ANTOLÍN, *Historia del Constitucionalismo Español (1808 – 1978)*, Madrid 2004, s. 207.

⁷¹ http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/02449410870244941976613/p0000001.htm#I_1 [cit. 2010-05-04].

⁷² Např. zápis do speciálního rejstříku. Další kritéria jsou uvedena v čl. 26 ústavy z roku 1931, dostupné z http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/02449410870244941976613/p0000001.htm#I_1

⁷³ např. rodičovská zodpovědnost vůči dětem i nemanželským, manželství založené na rovnosti manželů, možnost zániku manželství na žádost jednoho z manželů

⁷⁴ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y periodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 99 – 103.

⁷⁵ http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/02449410870244941976613/p0000001.htm#I_1 [cit. 2010-05-04].

Ale důležitější než revoluční zaměření ústavního textu byla četná legislativní opatření, která počítala se strukturálními reformami. Nově zvolený předseda vlády a pozdější prezident republiky, Manuel Azaña, viděl největší problémy na cestě republiky k modernímu státu hlavně v nadměrném vlivu církve na život společnosti, dále ve zpolitizované armádě, v zaostalém zemědělství a v regionálním separatismu. Období těsně po vyhlášení republiky bylo známé pod názvem dvouletí reform (el bienio reformista). Ihned po svém nástupu do funkce se Manuel Azaña pustil do řešení situace v armádě. Součástí jím navrhované reformy byla možnost odchodu všech důstojníků, kteří nechtěli složit přísahu věrnosti republice (dekret z 22. dubna 1931). Díky zákonu o agrární reformě prošlo změnami i zemědělství.⁷⁶

Uvedení demokratického režimu v Evropě tradičně prošlo přes parlamentní systém, hlavně kvůli nedostatku důvěry v prezidentský systém a také kvůli vzestupu autoritativní systémů. Stejně tak i republikánská ústava z roku 1931 se hlásila k principům parlamentní formy vlády, ale se změnou v poměru k prezidentu republiky. Prezident měl řadu klíčových pravomocí, a to jak k vládě, tak i ve vztahu ke Kongresu, který byl ústřední institucí tohoto systému. Jednokomorový Kongres byl definovaný ústavou jako hlavní zastoupení lidu (čl. 51). Volební období poslanců bylo stanoveno na dobu čtyř let. Poslanci byli voleni na základě všeobecného, rovného, přímého a tajného volebního práva (čl. 52). Dle ústavy disponoval Kongres rozsáhlými zákonodárnými pravomocemi a také měl velkou politickou kontrolu nad vládou a dokonce za určitých podmínek i nad prezidentem republiky. Prostřednictvím referenda se občané mohli přímo podílet na schvalování zákonů v Kongresu (čl. 66).⁷⁷

Prezident byl nejvyšším představitelem státu a měl zosobňovat národ. Byl volen poslanci a tzv. rozhodci (los compromisarios) na společném shromáždění kortesů (čl. 68). Podle ústavy trval prezidentský mandát šest let. Prezident mohl podle svého uvážení jmenovat a odvolávat předsedu vlády a na jeho návrh ostatní ministry (čl. 75). Vedle reprezentativní funkce náležela prezidentovi také zákonodárná iniciativa. Vyhlášoval zákony, na nichž se usnesl Kongres a disponoval suspenzivním vetem vůči Kongresem schváleným zákonům. Dále mohl kdykoliv svolat mimořádné zasedání parlamentu, libovolně přerušit zasedání Kongresu, nebo ho zcela rozpustit. Prezident mohl rozpustit Kongres jen dvakrát během jednoho funkčního období s tím, že když tak

⁷⁶ Antonio UBIETO ARTETA a kol., *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 688 - 690.

⁷⁷ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 104 – 105.

učinil podruhé, prošetřil jeho rozhodnutí nově zvolený parlament. Když prezidentův akt shledal nedůvodným, mohl jej odvolat z funkce, jak se ostatně stalo v roce 1936. Prezident měl také rozsáhlé pravomoci ve výjimečných případech. Ve stavech vyžadující urgentní rozhodnutí mohl nařizovat nezbytná opatření nutná pro obranu a bezpečnost národa. Nakonec ústava stanovovala postup pro odvolání prezidenta z funkce. Dle článku 82 mohl být prezident republiky odvolán na návrh tří pětin ze všech členů Kongresu. Návrh na zbavení funkce předložil Kongres tří pětinovou většinou ústavnímu soudu (el Tribunal de Garantías Constitucionales).⁷⁸

Vláda se skládala z předsedy (el Presidente del Consejo) a ještě z dalších ministrů, kteří byli odpovědni za řízení a správu svých úřadů. Vláda působila v celém průběhu republikánského zřízení ve stínu prezidenta republiky, který využíval svého významného postavení. Toto jednání prezidenta Niceta Alcalá-Zamory způsobovalo časté střídání vlád. Členové vlády odpovídali za svoji činnost jednak individuálně, tak i kolektivně před Kongresem (čl. 91).⁷⁹

Ústava zaručovala nezávislost soudů a do režimu ústavního soudnictví také spadala kontrola ústavnosti.⁸⁰ V případě, že by soud prosazoval zákon, který shledal v rozporu s ústavou, měl by toto řízení přerušit a obrátit se na Ústavní soud. Tímto soudem se ve Španělsku zavedla kontrola ústavnosti zákonů.⁸¹

Konstituce z roku 1931 dala provinciím právo na získání regionální autonomie. Podle ústavního článku 8 byl Španělský stát tvořen ze společných obcí v provinciích (Municipios mancomunados en provincias) a autonomních oblastí (las regiones que se constituyan en régimen de autonomía). Historickým regionům byla také nabídnuta, na španělské poměry široká, autonomie. V září 1932 byl schválen statut o autonomii Katalánska, který Kataláncům přiznával vlastní vládu a široké pravomoci v domácích záležitostech, proti čemuž se postavily republikánské strany. Zato Baskicko muselo čekat na autonomii ještě dlouhé čtyři roky.⁸²

Díky zahájení účinných sociálních reforem se po vyhlášení druhé republiky v populaci zrodila naděje na lepší budoucnost. V únoru 1936, po vítězství Lidové fronty ve volbách, se ale situace ve Španělsku zhoršila. K největším problémům celého

⁷⁸ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 105 – 106.

⁷⁹ Tamtéž, s. 105 – 106.

⁸⁰ Poprvé se kontrola ústavnosti zákonů objevila v ústavním návrhu I. španělské republiky v roce 1873.

⁸¹ J. SOLÉ TURA – E. AJA, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990, s. 106 – 107.

⁸² Tamtéž, s. 107.

reformního úsilí⁸³ patřilo pomalé řešení reforem a vzájemné spory politických stran, což vedlo k radikalizaci španělské společnosti a k vypuknutí občanské války (1936-1939), ze které vzešel vítězně generál Franko se svými přívrženci. Ústavu z roku 1931 zrušil nový, autoritativní režim. Na jejím místě byl stanoven soubor sedmi Základních zákonů (las Leyes Fundamentales), které měly ústavní rozměr. Až politická transformace v letech 1975 – 1978 znamenala přechod k demokracii a parlamentní konstituční monarchii, která je stvrzena v dosud platné ústavě ze dne 29. prosince 1978.

3. PŘECHOD K DEMOKRACII A ÚSTAVA Z ROKU 1978

3.1. FRANKISTICKÝ STÁT A JEHO ZÁKLADNÍ ZÁKONY

Jak již bylo naznačeno na konci předchozí kapitoly, během druhé republiky neexistovala schopná vláda v čele s politickou autoritou, která by mohla zamezit počínajícím rozbrojům, jež vyústily dne 17. července 1936 ve státní převrat,⁸⁴ který vedl k občanské válce. Jak je všeobecně známo, Frankova armáda tuto krvavou válku vyhrála a Franko se jako neomezený diktátor chopil moci dne 10. října 1936, s tím, že monarchie bude zase v příhodnou dobu restaurována. Frankistický režim, který měl za cíl vytvořit tzv. Nový stát (el Estado Nuevo) a skoncovat s demokratickým systémem druhé republiky, trval téměř čtyřicet let.

Poválečné období se neslo v duchu upevňování režimu a moci Franka, v jehož rukou byla soustředěna většina pravomocí. Franko popřel Listinu základních práv a rozdělení moci, což byly základní předpoklady ústavního systému. Zajímavé bylo, že frankistické Španělsko nemělo ústavu jako takovou, ale soubor postupně doplňovaných základních zákonů (1938 – 1967), o které se stát opíral.⁸⁵ Frankovi patřila nikým neomezená legislativní pravomoc, která byla postupným doplňováním základních zákonů státu rozšiřována o další pravomoci.⁸⁶

Nový právní systém se začal vytvářet už během občanské války. Dne 9. března 1938 vydal předseda vlády, hlava státu, nejvyšší velitel armády a šéf jediné povolené strany Národního hnutí (el Movimiento nacional) a vůdce⁸⁷ v jedné osobě, Francisco Franko,

⁸³ Reforma armády, agrární reforma, oddělení církve od státu, autonomie regionů atd.

⁸⁴ Státní převrat provedli generálové José Sanjurjo a Emilio Mola následovaní Franciscem Frankem.

⁸⁵ Záměrně nebyly začleněny základní zákony do vývoje španělského ústavnictví, protože se nejednalo o ústavu v pravém slova smyslu, i když zákony po formální stránce splňovaly podmínky ústavnosti. Posouzení ústavnosti po materiální stránce bylo problematictější, protože základní zákony popíraly klasickou dělbu moci (především oddělenost, nezávislost a samostatnost moci).

⁸⁶ Rafael JIMÉNEZ ASENSIO, *El constitucionalismo, proceso de formación y fundamentos del Derecho Constitucional*, Madrid 2003, s. 180.

⁸⁷ Titul, kterým se Franco honosil od roku 1937 (Caudillo).

první ze sedmi Základních zákonů státu. Jednalo se o tzv. Pracovní kodex (Fuero del Trabajo). Franko si byl plně vědom nespokojeností obyvatelstva s pracovními podmínkami za předchozího režimu, proto si chtěl naklonit pracující zajištěním sociálních jistot. Zmíněný dokument se skládal z preambule a šestnácti článků. Preambule se opírala o sociální spravedlnost, což byla základní hodnota katolická tradice. Další články kodexu, sociálně–ekonomického charakteru, zahrnovaly pracovní práva a povinnosti se speciálním vyznačením pojmů jako např. kapitál (jako nástroj výroby), podnik (jako výrobní jednotka), práce (jako podíl jedince na výrobě).⁸⁸

Dne 17. července 1942, v den výročí vypuknutí občanské války, byl soubor základních zákonů státu rozšířen zákonem o vytvoření Kortesů (Ley Constitutiva de las Cortes). Dle nového zákona byla hlavní funkce kortesů vypracování a schvalování zákonů, předkládaných vládou. Jak již bylo zmíněno v úvodu kapitoly, legislativní pravomoc náležela vůdci, který po poradě s Radou království vybíral z řad poslanců předsedu kortesů (čl. 7). Dále podepisoval zákony, měl právo veta a možnost vrátit zákony k přepracování zpátky kortesům (čl. 16 a 17). Postupem času byly sice pravomoci kortesů rozšiřovány. Ty ale nikdy nezískaly právoplatné místo v legislativním procesu a po celou dobu plnily pomocnou zákonodárnou funkci.⁸⁹

Autoritativní nebo totalitní režim je forma vlády, která zavádí nad občany totální kontrolu a potlačuje občanská a lidská práva. Ve frankistickém režimu bychom Listinu základních práv a povinností občanů našli v tzv. Kodexu Španělů (Fuero de los Españoles) ze dne 17. července 1945. Ten sice zmiňoval celou řadu občanských svobod, ale neposkytoval žádnou jejich záruku. Kodex se skládal z preambule a dvou částí. První kapitola (čl. 2 – 32) obsahovala celou řadu občanských svobod, ale nenabízela žádnou garanci, zaručovala např. rovnost před zákonem, právo na vzdělání, právo na práci, svobodu projevu a myšlení, svobodu shromažďování a sdružování, ochranu poštovního styku, možnost volby místa bydliště a také náboženskou toleranci, i když pod oficiální ochranou státu bylo jen katolické náboženství. Dle druhé kapitoly byla vláda oprávněna zasahovat do těchto občanských práv prostřednictvím pozastavení jejich výkonu pomocí vládních dekretů, jež přesně vymezovaly rozsah a délku platnosti daného opatření. Práva uvedená v Kodexu mohla být vykonávána pouze do té míry, aby neohrozila režim. Systém práv byl však také vyvažován výčtem povinností, které byly

⁸⁸ Carlos VICÉN ANTOLÍN, *Historia del Constitucionalismo Español (1808 – 1978)*, Madrid 2004, s. 236.

⁸⁹ Zuzana HORÁČKOVÁ, *Ústavní vývoj frankistického Španělska*, Praha, 2008, s. 21 – 22, (diplomová práce na Právnické fakultě Univerzity Karlovy).

naopak stanoveny velmi srozumitelně, patřila k nim např. věrná služba vlasti, respektování zákonů, nebo loajalita k hlavě státu.⁹⁰

Ze stejného roku byl i další zákon o národním referendu (Ley de Reférendum Nacional), který částečně omezoval Frankovu zákonodárnou moc. Jednalo se o krátký právní text, složený jen ze tří článků, který měl potvrdit „demokratizaci“ režimu.⁹¹ Tímto způsobem se Španělsko snažilo o přiznání statutu „demokratického státu“ ze strany Spojenců, protože se po druhé světové válce ocitlo v mezinárodně-politické izolaci, z důvodu dřívější spolupráce s mocnostmi Osy. Referendum bylo využito jen dvakrát, a to ve prospěch Frankových záměrů.⁹²

V jednom z těchto dvou referend byl dne 26. července 1947 schválen zákon o nástupnictví hlavy státu (Ley de Sucesión en la Jefatura del Estado), podle něhož se stalo Španělsko katolickou monarchií, ovšem bez krále. Hlavou státu byl na základě druhého článku opět ustanoven Franko, kterému bylo navíc vyhrazeno právo výběru svého nástupce formou návrhu předloženého v kortesech. Vůdce nezapomněl zmínit, že se nejednalo o restauraci monarchie, ale o instauraci⁹³ s tím, že nový monarcha pocházející z královského rodu bude přísahat věnost principům, které zřídilo Národní hnutí. Tímto tvrzením se Franko vyhnul možným problémům s překročením dona Juana v následnické linii.⁹⁴

Dalším ze základních zákonů byl zákon o zásadách Národního hnutí (Ley de Principios del Movimiento Nacional) ze dne 17. května 1958, který tvořil vyjimku, protože nijak významně nezasahoval do právního vývoje státu. Shrnoval nejvyšší uznávané hodnoty a základní principy, které sice byly dodržovány, ale ještě nebyly zakotveny v právním systému anebo byly roztržštěně uvedeny v již schválených základních zákonech státu.⁹⁵

O tzv. Organickém zákoně o státu (Ley Orgánica del Estado) z 10. ledna 1967 bylo rozhodnuto v druhém referendu. Tento zákon uzavíral ústavněprávní uspořádání státu, shrnoval všechny principy Frankovy diktatury a byl považován za frankistickou psanou

⁹⁰ Zuzana HORÁČKOVÁ, *Ústavní vývoj frankistického Španělska*, Praha, 2008, s. 26 – 27, (diplomová práce na Právnické fakultě Univerzity Karlovy).

⁹¹ Antonio UBIETO ARTETA a kol., *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 719.

⁹² Zuzana HORÁČKOVÁ, *Ústavní vývoj frankistického Španělska*, Praha, 2008, s. 23, (diplomová práce na Právnické fakultě Univerzity Karlovy).

⁹³ Opětovné zavedení monarchie. Podle Frankovo představ neměla být znovu zavedena monarchie starého stříhu, ale nová instituce, jež se měla řídit principy frankistického státu.

⁹⁴ Blanka ŘÍCHOVÁ a kol., *Komparace politických systémů II.*, Praha 2004, s. 163.

⁹⁵ Zuzana HORÁČKOVÁ, *Ústavní vývoj frankistického Španělska*, Praha, 2008, s. 36, (diplomová práce na Právnické fakultě Univerzity Karlovy).

ústavu. Skládal se z preambule, deseti hlav, přechodných a závěrečných ustanovení. Propojil již zveřejněné základní zákony státu a dal jim jednotný charakter. V Organickém zákoně o státu byla některá ustanovení již existujících zákonů pozměněna. Jako příklad můžeme zmínit nově garantovanou, skutečnou náboženskou svobodu, protože se církev začala odklánět od Frankova režimu.⁹⁶

3.2. ROLE JUANA CARLOSE V PŘECHODU K DEMOKRACII

Po roce 1956, s prvními dělnickými stávkami se výrazně zmenšila schopnost frankismu absorbovat a neutralizovat všechna vnitřní napětí. Už tehdy různé frakce na Frankovi požadovaly, aby podle deset let starého zákona o nástupnictví, určil svého nástupce. Ten tak učinil až za dalších deset let, kdy na základě zvláštního zákona, v červenci 1969 prohlásil Juana Carlose Bourbonského následníkem španělského trůnu.⁹⁷

Franko tak učinil v souvislosti se vzrůstající celospolečenskou nespokojeností a také kvůli svému pomalu se zhoršujícímu zdravotnímu stavu. Tímto byl v zásadě ukončen boj mezi několika uchazeči o nástupnictví ve prospěch syna legitimního nástupce trůnu, dona Juana, hraběte barcelonského, který nebyl pro Franka přijatelný hlavně pro svůj vysoký věk. Skutečnost, že si Juana Carlose vybral za následníka sám vůdce, mu dodal potřebnou legitimitu mezi stoupenci režimu. Budoucí králova moc byla omezena řadou institucí a na celý průběh změny dohlížel admirál Carrero Blanco,⁹⁸ jemuž Franko předal v roce 1973 vedení vlády. Avšak ani tento čin nemohl zabránit konečnému úpadku frankistického režimu, který se zhroutil ve chvíli skonu vůdce, dne 20. listopadu 1975. Po Frankově smrti se ukázalo, že celý diktátorský režim byl natolik vázán na osobu Franka, že bez něho neměl šanci na přežití. Moc převzal král Juan Carlos I. z dynastie Bourbonů,⁹⁹ který byl formálně prohlášen frankistickými kortesy za hlavu státu a vrchního velitele vojsk. Sám Juan Carlos své jmenování považoval za prostředek k restauraci monarchie, která měla odstranit pouta frankismu a otevřít Španělsku cestu k demokratizaci. Nově zvolený král se stal klíčovou postavou transformačního procesu a demokratických změn v zemi.¹⁰⁰

⁹⁶ Zuzana HORÁČKOVÁ, *Ústavní vývoj frankistického Španělska*, Praha, 2008, s. 37 – 39, (diplomová práce na Právnické fakultě Univerzity Karlovy).

⁹⁷ Blanka ŘÍCHOVÁ a kol., *Komparace politických systémů II.*, Praha 2004, s. 166.

⁹⁸ V prosinci 1973 se stal admirál obětí atentátu ETA. Aktivní teroristické organizace doprovázely celé období pozdního frankismu a přechod k demokracii a dodnes se jich španělská demokracie nezbavila.

⁹⁹ Dynastie je spjata s historií Španělska od počátku 18. století. Rod Bourbonů dosedl na trůn ve Španělsku poté, co jej uvolnili v roce 1700 Habsburkové.

¹⁰⁰ Radek BUBEN, *První fáze španělského přechodu k demokracii. Od smrti Francisca Franca do konání*

Juan Carlos musel rozvrhnout celkový plán demokratizace do delšího časového období, v jehož průběhu se mladý král ucházel o politickou podporu veřejnosti. Přechod k demokracii se tak uskutečnil v několika etapách a hlavně zevnitř, rozvinutím základních zákonů země.¹⁰¹ Zpočátku postavení Juana Carlose vyhlíželo politicky beznadějně. Měl podporu pouze úzké části společnosti z řad frankistů, a to za podmínky, že bude udržovat jejich stát pod jejich kontrolou. Tuto skupinu ale hodlal brzy zklamat. Opozice požadovala demokratický zlom, ve smyslu popření všeho starého včetně králova práva na trůn, zatímco monarchisté by spíše na trůnu uvítali dona Juana. Prostor pro jakoukoli aktivitu koruny byl i nadále omezen jak královou izolací, tak nejistým postavením frankistů. Díky tomu byla vyloučena možnost rychlých změn bez hrozby chaosu.¹⁰²

Král měl pravomoc měnit soubor základních zákonů (*Leyes Fundamentales*) režimu a to nejen přes kortesy, ale i referendem. Právníci připravili pro krále studii¹⁰³ o možnostech těchto změn vedoucích k demokratizaci systému (např. větší demokratizace místní správy a odborové organizace, volená dolní komora). Juan Carlos byl zklamán postupem předsedy vlády Carlose Ariase Navarry¹⁰⁴ a jeho odmítavým postojem k dialogu s opozicí. Sám tedy inicioval navázání kontaktů s vůdci opozice (se Santiagem Carrillem z Komunistické strany Španělska) a podnikal cesty po Španělsku, při kterých se snažil upevnit postavení monarchie.¹⁰⁵ Během vlády Ariase Navarry byl schválen návrh zákona o sdruženích, jenž povoloval existenci politických stran. Zlom však nastal teprve po jmenování Adolfa Suáreze do funkce předsedy vlády. Král si tím splnil svůj plán a to, dosadit své lidi na nejdůležitější místa státní správy. Svým krokem ale zároveň vyvolal obrovské rozpaky ve společnosti. Před novým premiérem stály dva důležité úkoly a to, připravit a také prosadit návrh politické reformy a uvést tento projekt do praxe, což se mu podařilo. V prosinci 1976 proběhlo referendum a následně byl přijat zákon o politické reformě (zákon č. 1/1977 Sb., *Ley para la Reforma Política*),¹⁰⁶ který zaručoval svobodné volby do parlamentu se zajištěním volné soutěže

svobodných voleb, Praha 2004, s. 27 – 32, (bakalářská práce na Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy).

¹⁰¹ Antonio UBIETO ARTETA a kol., *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 757.

¹⁰² Blanka ŘÍCHOVÁ a kol., *Komparace politických systémů II.*, Praha 2004, s. 167.

¹⁰³ Studie vyšla roku 1973 pod autorstvím Jorge Estebana (*El desarrollo político z Constitución española*).

¹⁰⁴ Carlos Arias Navarro se stal překážkou v plánech Juana Carlose o vybudování demokratického a liberálního státu, proto musel být z vlády odstraněn, což nebylo úplně snadné.

¹⁰⁵ Antonio UBIETO ARTETA a kol., *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 760.

¹⁰⁶ Zákon č. 1/1977 Sb. o politické reformě. Dostupný z <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/12615090846707162987435/p0000001.htm>

politických stran.¹⁰⁷ Tímto aktem se otevřela cesta k demokratickým volbám, konaným dne 15. června 1977.¹⁰⁸ Z toho také vyplývá, že klíčovým momentem pro španělský přechod k demokracii byla legalizace všech politických stran, protože při vytváření moderního politického systému nesmí být vynechána ani diskriminována žádná politická ani zájmová skupina.

Nově zvolené kortesy, jež dle zákona o politické reformě měly ústavodárnou iniciativu, po dlouhých debatách předložily ke schválení v referendu novou ústavu. Ta znamenala dovršení demokratické reformy, ale i splnění cíle Juana Carlose. Král tímto aktem přesvědčil svůj národ o vhodnosti monarchie jako státního zřízení Španělska, které je slučitelné s moderní demokracií. Díky těmto událostem přestal být Juan Carlos následníkem Franka a pomalu se stával respektovaným králem Španělů.

3.3. ÚSTAVA Z ROKU 1978

K závažným otázkám, jako je vypracování návrhu ústavy, požadovala a také dosáhla Suárezova menšinová vláda (Svaz demokratického středu – UCD, Unión de Centro Democrático) spolupráce všech ostatních parlamentních sil. Zajímavé bylo, že i politické strany bez parlamentního zastoupení měly právo projekt ústavy připomínkovat. Z tohoto důvodu byla příprava návrhu ústavy svěřena specialistům, které delegovaly jednotlivé parlamentní strany. Komise pro redakci konstituce byla složena z reprezentantů pěti politických stran. Svaz demokratického středu (UCD) zde měl tři zástupce, Španělská sociálistická dělnická stran (PSOE), Komunistická strana Španělska (PCE), Lidová aliance (AP) a Demokratická konvergence Katalánska (CDC) zástupce jednoho. Konečné složení sedmičlenné komise vypadalo následovně: Gabriel Cisneros, Miguel Herrero de Miñón a José Pedro Pérez Llorca za USD, Gregorio Peces-Barba za PSOE, Manuel Fraga za AP, Jordi Sulé Tura z PCE a Miguel Roca reprezentující katalánské nacionalisty. V této komisi byly zastoupeny všechny významné politické strany s výjimkou zástupců Baskické nacionalistické strany (PNV, Partido Nacionalista Vasco), což se později odrazilo ve výsledcích referenda o ústavě

¹⁰⁷ Komunistická strana Španělska (Partido Comunista de España) byla v dubnu 1977 vládním nařízením zlegalizována, za podmínky, že komunisté budou akceptovat monarchii namísto vytoužené republiky.

¹⁰⁸ Radek BUBEN, *První fáze španělského přechodu k demokracii. Od smrti Francisca Franca do konání svobodných voleb*, Praha 2004, s. 33 – 53, (bakalářská práce na Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy).

v baskických provinciích. Účast všech politických stran (i těch dříve zakázaných) na přípravě ústavy byla důležitá, protože jen tak mohlo dojít k národnímu usmíření.¹⁰⁹

I když zůstala celá řada sporných bodů,¹¹⁰ a to hlavně v oblastech, kolem nichž se vyhrotily konflikty již v roce 1931, byl text ústavy v souladu se zákonem o politické reformě schválen. Nejprve byl přijat na společném zasedání obou komor v říjnu 1978 a poté dne 6. prosince 1978¹¹¹ předložen k hlasování v celonárodním referendu. Konstituce (zákon č. 311/1978 Sb., Constitución española) byla dne 27. prosince 1978 podepsána králem a o dva dny později také publikována v oficiálním věštíku státu (BOE – Boletín Oficial del Estado).¹¹² Díky ústavě Španělsko dovršilo proces odstraňující všechny pilíře frankistického režimu a stalo se po mnoha letech ústavním a právním státem založeným na demokratických hodnotách.¹¹³

Španělská ústava, která zrušila většinu základních zákonů frankistického režimu,¹¹⁴ je ústavou psanou, monolegální a rigidní.¹¹⁵ Je tvořena z preambule a 169 článků, které jsou rozděleny následovně: prvních devět článků je obsaženo v úvodním ustanovení a zbývajících stošedesát článků je uspořádáno do desíti titulů (Títulos). Poslední část ústavy tvoří dodatečná, přechodná, zrušovací a závěrečná ustanovení (celkem 17 ustanovení).

3.3.1. PREAMBULE

Preambule¹¹⁶ je úvodní (slavnostní) část ústavy, která v případě Španělska vystihuje společenskou změnu, odstup od diktatury a hlavně touhu po svobodě, což je patrné hned z první věty preambule: „*Španělský národ, veden přáním zavést spravedlnost, svobodu a bezpečnost a podporovat blaho všech svých občanů, vyhláší jako výraz své suverenity svou vůli: ...*“. Ústava z roku 1931 preambuli neobsahovala, zatímco v

¹⁰⁹ Blanka ŘÍCHOVÁ a kol., *Komparace politických systémů II.*, Praha 2004, s. 173.

¹¹⁰ Zejména kolem oddělení církve od státu, rozvodu, interrupce, školství nebo vymezení úlohy ozbrojených sil. Sporné formulace z návrhu ústavy byly zcela vynechány a do budoucna odkázány k běžnému zákonodárství. Problematické také zůstaly části věnované národnostní otázce.

¹¹¹ 6. prosinec je proto celostátním svátkem Španělska (Día de la Constitución)

¹¹² Zákon č. 311/1978 Sb. Španělská ústava z 1978. Dostupný z http://www.boe.es/aeboe/consultas/bases_datos/doc.php?id=BOE-A-1978-31229

¹¹³ Blanka ŘÍCHOVÁ a kol., *Komparace politických systémů II.*, Praha 2004, s. 174 - 175.

¹¹⁴ Viz. zrušovací ustanovení na konci ústavy - Pracovní kodex, zákon o ustavení kortesů, zákon o referendu, zákon o principech Národního hnutí a zákon o nástupnictví hlavy státu byly zrušeny ústavou z roku 1978, zatímco Kodex Španělů byl novelizován a organický zákon byl zrušen už v lednu 1977.

¹¹⁵ Španělská ústava má vyšší právní sílu, než ostatní zákony, a proto může být změněna pouze zákony ústavními. Při hlasování o změnách ústavy je potřebná třípětinová většina členů každé z obou komor (čl. 167), z tohoto důvodu je možné považovat tuto ústavu za rigidní.

¹¹⁶ Preambuli španělské ústavy z roku 1978 zformuloval Enrique Tierno Galván.

některých ze základních zákonů frankistické diktatury byla tota úvodní část ústavy zakotvena (např. Pracovní kodex, nebo Kodex Španělů).

3.3.2. ÚVODNÍ USTANOVENÍ (čl. 1 – 9)

Úvodním ustanovení obsahuje hlavně charakteristiku státu, základní prvky právního státu, princip pluralistického politického systému. Španělsko je charakterizováno z hlediska formy státu jako demokratický a sociální právní stát,¹¹⁷ což je ostatně vyjádřeno v článku 1 odst. 1 ústavy, který stanoví: „*Španělsko se ustavuje v sociální a demokratický právní stát hájící svobodu, spravedlnost, rovnost a politický pluralismus jako nejvyšší hodnoty svého právního řádu.*“ Pojem sociálně právního státu charakterizuje vstup státu do oblasti sociální spravedlnosti za účelem zajištění sociálního míru ve společnosti.¹¹⁸ Ve druhém odstavci téhož článku jsou potvrzeny demokratické zásady, které se týkají národní suverenity,¹¹⁹ která spočívá ve španělském lidu, z něhož vychází veškerá státní moc. Ve třetím odstavci je Španělsko definováno jako parlamentní monarchie, kde panovník kraluje, ale nevládne (el Rey reina pero no gobierna).

Narozdíl od frankistického režimu, kde se objevovaly snahy potlačující autonomii regionů, můžeme Španělsko podle ústavy z roku 1978 chápat jako decentralizovaný stát, založený na autonomii, tzv. autonomních oblastí (čl. 2), do kterých se mohou sdružit sousední provincie, dále i na relativní autonomii provincií a místní autonomní samosprávy (čl. 140, 141). Autonomní celky vznikly na základě historických a regionálních tradic, jako např. Baskicko a Katalánsko, jejichž funkční anatomie přesahuje svým významem právní meze dané ústavou.¹²⁰ O teritoriální organizaci španělského státu bude ještě zmínka v části o Autonomních společenství (titul VIII, čl. 137 - 158).

Ústava z roku 1978 poprvé povýšila vedle kastilštiny katalánštinu, baskičtinu a galicijštinu¹²¹ na úroveň druhého úředního jazyka, ale s platností pro území daného autonomního společenství (čl. 3).

Španělsko je chápáno jako pluralistický stát (čl. 6), tedy stát, kde politické strany demokraticky soutěží o prosazení určitých sociálních a politických zájmů. Úkolem státu

¹¹⁷ Pojem sociálně právního státu byl poprvé definován ve Výmarské republice, kterou se také inspirovala republikánská ústava z roku 1931.

¹¹⁸ Vladimír KLOKOČKA, *Ústavní systémy evropských států*, Praha 2006, s. 93.

¹¹⁹ Princip suverenity lidu je základem ústavy.

¹²⁰ Vladimír KLOKOČKA, *Ústavní systémy evropských států*, Praha 2006, s. 255.

¹²¹ Ústava je uveřejněna také v ostatních jazycích Španělska.

je pak sledovat zájmy a blaho všeho lidu. Zatímco frankismus byl typem autoritativního režimu, ve kterém existovala jediná povolená režimní strana.

V článku 7 jsou ústavně zakotveny odborová sdružení pracujících a zaměstnavatelské svazy.

Článek 8 pojednává o ozbrojených silách, kterým ústava připisuje povinnost „*zaručit suverenitu a nezávislost Španělska a jeho územní nedotknutelnost a bránit ústavní řád*“. Zajímavé je, že v době, kdy se probíralo toto téma, se pouze jediný senátor pozastavil nad tím, kdo v konečné instanci rozhodne o tom, že nastala ta pravá situace pro zásah armády. Samy ozbrojené síly, král či generální kapitáni? Oprávněnost této otázky se ukázala o tři roky později v souvislosti s pokusem o vojenský převrat.¹²²

3.3.3. ZÁKLADNÍ PRÁVA A ZÁKLADNÍ POVINNOSTI (TITUL I., čl. 10 – 55)

V moderním demokratickém právním státě jsou základní práva a svobody podstatnou součástí ústavního řádu, protože obsahují kritéria, která stanovují úlohu státu a vztah mezi jednotlivcem a státem. Na rozdíl od autoritativního režimu,¹²³ který spíše přinesl omezení občanských práv z důvodu potlačení případného politického odporu, španělská ústava z roku 1978 obsahuje rozsáhlý přehled základních občanských práv, tak jako i zásady sociální a hospodářské politiky.¹²⁴

Tento titul je složen z pěti kapitol. První z nich se zabývá tématem Španěle a cizinci, druhá kapitola obsahuje práva a povinnosti, a zejména také osobní svobody. V kapitole třetí upravuje konstituce zásady hospodářské a sociální politiky a definuje základní sociální práva. Kapitola čtvrtá je určena garancím základních práv a svobod. Poslední kapitola se zabývá zrušením práv a svobod.

V první řadě článek 10 vyzdvihuje obecné zásady základních práv a svobod, „*kteřé musí být vykládány v souladu se Všeobecným prohlášením lidských práv a s mezinárodními smlouvami a dohodami, které Španělsko v těchto záležitostech ratifikovalo.*“

Všem Španělům je zaručena rovnost před zákonem (čl. 14) a každý má právo na život, jak je uvedeno v článku 15, který také zrušil trest smrti, s výjimkou odsouzení příslušníků ozbrojených sil, ale jen v případě války. („*Trest smrti je zrušen s výjimkami,*

¹²² Blanka ŘÍCHOVÁ a kol., *Komparace politických systémů II.*, Praha 2004, s. 174.

¹²³ Pramenem občanských práv v autoritativním režimu se stal Kodex Španělů.

¹²⁴ Vladimír KLOKOČKA, *Ústavní systémy evropských států*, Praha 2006, s. 269.

jež mohou stanovit vojenské trestní zákony pro případ války.“) Trest smrti byl hojně užíván bývalým režimem k pronásledování nebo zbavení se nepřátel.

Následující článek (čl. 16) garantuje náboženskou svobodu, svobodu světového názoru a kultu pro jednotlivce a společenství. Vztah mezi státem a církví je definován termínem spolupráce. Zatímco ústava z roku 1931 striktně odloučila církev od státu, naopak v autoritativním režimu byla církev jednou z nejvýznamnějších opor režimu. Kodex Španělů z roku 1945 prohlásil katolické náboženství za státem chráněné. Další diskuzi v katolickém Španělsku vyvolala otázka rozvodu vyplývající z článku 32, který reguluje manželský svazek. V tomto článku je dále uznána rovnoprávnost muže a ženy. O rozvodu se poprvé zmínila již republikánská ústava z roku 1931, zatímco ve frankistickém režimu bylo manželství nerozlučitelné.¹²⁵

Ústava dále přiznává právo na svobodu a bezpečnost (čl. 17), právo na čest, na osobní a rodinné soukromí a také právo na vlastní výraz své osobnosti (čl. 18), právo na svobodnou volbu místa bydliště a na volný pohyb na území státu (čl. 19). Z politických práv je zaručeno shromažďovací právo (čl. 21), právo vytvářet sdružení (čl. 22), právo účastnit se na veřejných záležitostech (čl. 23), právo na účinnou ochranu ze strany soudců a soudů (čl. 24), právo na vzdělání (čl. 27), právo se svobodně odborně organizovat (čl. 28) a také právo petiční (čl. 29). Dále jsou vymezena některá sociální práva např. právo na soukromé vlastnictví a dědické právo (čl. 33), právo zakládat nadace „*pro účely, jež jsou v obecném zájmu*“ (čl. 34), právo na práci (čl. 35), právo na kolektivní jednání „*mezi zástupci zaměstnanců a zaměstnavatelů*“ (čl. 37), svoboda podnikání (čl. 38). Zmíněná práva jsou vyrovnána několika povinnostmi, např. povinnost Španělů bránit svoji zemi (čl. 30), přispívat na úhradu veřejných výdajů (čl. 31), nebo povinnost pracovat (čl. 35).

Články 39 až 52 se věnují správě veřejných záležitostí. Článek 39 hovoří o tom, že rodina musí být chráněna právně, hospodářsky a sociálně. Ochranu dětí a matek také zajišťuje veřejná moc. Rodiče mají povinnost se o své děti starat, živit je a podobně, až do jejich plnoletosti. Ústava zavazuje veřejnou moc respektovat práva a svobody, obsažené v této kapitole (čl. 53) a zároveň tato práva a svobody chrání výslovným odkazem na možnost ústavní stížnosti (čl. 161, písmeno b).

Španělská konstituce v článku 54 definuje roli obránce lidu (el Defensor del Pueblo). Je jím vysoký zmocněnec kortesů pověřený obranou práv, které jsou zaručeny ústavou a

¹²⁵ Miguel Á. GARCÍA HERRERA, *Constitución y democracia. 25 años de Constitución democrática en España*, Madrid 2006, s. 49 – 53.

zákony. Ombudsman má právo kontrolovat činnost státní správy a podávat o tom zprávu kortesům. Působí nezávisle na státních orgánech.

3.3.4. KORUNA (TITUL II., čl. 56 – 65)

Hlavou státu a symbolem jeho jednoty a trvání je král, jehož úloha spočívá v roli arbitra. Dále je osoba krále nedotknutelná, což znamená, že politickou odpovědnost za akty hlavy státu přebírá ministerský předseda, nebo příslušný ministr (čl. 64), protože za všechny jeho kroky musí být kontrasignovány vládou¹²⁶ (čl. 56). Stejně tomu bylo v případě Franka (Organický zákon, čl. 8). Jak již bylo zmíněno, Juan Carlos je uznán hlavou státu, ale národní svrchovanost náleží španělskému lidu, kdežto Franko, jako nejvyšší představitel národa, také ztělesňoval národní suverenitu (Organický zákon, čl. 6). Za druhé republiky byl nejvyšším představitelem státu prezident, který zosobňoval národ (ústava z roku 1931, čl. 67).

Koruna Španělska je dědičná na základě prvorozenectví v mužské linii. V případě neexistence mužského potomka z rodu Bourbonů, může na trůn usednout také žena. Následníkovi trůnu je udělen titul princ asturský/princezna asturská. Pokud se následník trůnu ožení navzdory jasnému vyjádření nesouhlasu krále a dolní komory, je vyloučen z následnictví jak on, tak jeho potomci (čl. 57).

Španělský král disponuje pravomocemi, obvyklými pro hlavu státu, které se odrážejí v článku 62. Zejména schvaluje a vyhlašuje zákony, na nichž se usnesly kortesy (čl. 91), svolává nebo rozpouští kortesy, nebo vybírá kandidáta na úřad ministerského předsedy,¹²⁷ který pak s politickým programem předstoupí před Kongres. Král je také nejvyšším velitelem ozbrojených sil¹²⁸ a předsedá Nejvyšší radě obrany (Consejo Superior de la Defensa). Může udělit milost. Podle následujícího článku (čl. 63) jmenuje a přijímá velvyslance. Přísluší mu po předchozím zmocnění kortesů vyhlašovat válku a uzavírat mír. Dále má král pravomoc, na návrh ministerského předsedy a po předchozím

¹²⁶ Z uvedené povinnosti činí ústava výjimku: ke jmenování a propouštění civilních a vojenských příslušníků Královského domu král nepotřebuje kontrasignaci (čl. 65, odstavec 2.). V jiném případě pak je kontrasignace vlády nahrazena předsedou Kongresu, a to v případě, kdy král jmenuje ministerského předsedu a rozpouští Kongres potom, co proběhlo neúspěšně hlasování o kandidátu na ministerského předsedu po parlamentních volbách (čl. 99, odstavec 5.). Tímto je zajištěna zesílená ochrana poslanecké sněmovny proti eventuálnímu zneužití rozpočtějšího práva výkonnou mocí. Vladimír KLOKOČKA, *Ústavní systémy evropských států*, Praha 2006, s. 183.

¹²⁷ Poté, co Kongres tomuto kandidátovi vyjádří důvěru, jmenuje ho král na základě provomocí mu svěřených, předsedou vlády (čl. 99 odstavec 3). Na návrh ministerského předsedy král jmenuje nebo propouští další členy vlády (čl. 100). Vladimír KLOKOČKA, *Ústavní systémy evropských států*, Praha 2006, s. 184.

¹²⁸ Podle článku 104 podléhají bezpečnostní síly a sbory (armáda) vládě, ale král i nadále zůstává jejich nejvyšší autoritou a tím slouží jako „spojení“ mezi civilními a vojenskými představiteli.

schválení Kongresem, vyhlásit referendum (čl. 92, odstavec 2.) a to v případech, které uvádí ústava (čl. 92, odstavec 3.).

3.3.5. KORTESY (TITUL III., čl. 66 – 96)

Zákonodárnou moc představují dvoukomorové kortesy, které se dělí na Poslaneckou sněmovnu, která má výrazné pravomoci a Senát. Kortesy představují španělský lid (čl. 66). Stejně tomu bylo i ve druhé republice, kdy byl jednokomorový Kongres definovaný ústavou jako hlavní zastoupení lidu (ústava z roku 1931, čl. 51).

Článek 67 stanoví, že nikdo nesmí být současně členem obou komor nebo členem shromáždění některého autonomního společenství a poslancem Kongresu, zatímco článek 70 poukazuje na neslučitelnost funkcí poslance a senátora.

Celkový počet poslanců v Kongresu je od 300 do 400. V současné době se Kongres skládá z 350 poslanců,¹²⁹ kteří jsou voleni ve všeobecných, svobodných, rovných, přímých a tajných volbách systémem poměrného hlasování¹³⁰ na čtyři roky. Poslanci jsou voleni v padesáti provinciích.¹³¹ Počet mandátů se v jednotlivých obvodech řídí počtem oprávněných voličů, přičemž na každý volební obvod připadají nejméně dva mandáty. Právo volit a být volen mají všichni Španělé, kteří se v plném rozsahu těší politickým právům (čl. 68).

Horní komora, senát, je komorou teritoriální reprezentace provincií.¹³² Senát je složen z 259 senátorů, z nichž 208 je voleno většinovým systémem a zbytek je delegován zastupitelstvy jednotlivých provincií.¹³³ Z každé provincie vycházejí 4 senátoři, kteří jsou voleni ve všeobecných, svobodných, rovných, přímých a tajných volbách. Ceuta a Melilla volí po dvou senátorech, tři velké ostrovy¹³⁴ po třech senátorech a sedm malých ostrovů¹³⁵ po jednom senátorovi. Navíc každé autonomní společenství vysílá jednoho senátora plus dalšího na každý milion obyvatel na svém území. Volební období Senátu je čtyřleté (čl. 69). Významnou úlohu sehrává horní

¹²⁹ Údaj dostupný z http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Diputados?piref73_1333056_73_1333049_1333049.next_page=/wc/menuAbecedarioInicio&tipoBusqueda=completo&idLegislatura=9 [cit. 2010-05-11].

¹³⁰ d'Hondtovým systémem volebního dělitele, což znamená, že počet platných hlasů, které získaly jednotlivé strany, se postupně dělí jednou, dvěma, třemi..., ze vzniklých řad čísel se potom vybere podle pořadí sedm nejvyšších, kterým připadne sedm mandátů. K tomu více Vladimír KLOKOČKA, *Ústavní systémy evropských států*, Praha 2006, s. 323.

¹³¹ Údaj dostupný z http://cs.wikipedia.org/wiki/Španělské_provincie [cit. 2010-05-11]. Ceutu a Melillu reprezentují vlastní poslanci.

¹³² Vladimír KLOKOČKA, *Ústavní systémy evropských států*, Praha 2006, s. 184.

¹³³ Údaje dostupné z <http://www.euroskop.cz/555/sekce/politicky-system/> [cit. 2010-05-11].

¹³⁴ Gran Canaria, Mallorca a Tenerife

¹³⁵ Ibiza, Formentera, Menorca, Fuerteventura, Gomera, Hierro, Lanzarote a La Palma

komora při přijímání ústavních dodatků (čl. 167, odstavec 2.), kdy je vyžadován souhlas třípětinové většiny v obou komorách. Navíc, když o to požádá jedna desetina poslanců nebo senátorů, musí být takový ústavní zákon předložen k vyjádření občanům v referendu (č. 167, odstavec 3.). Velmi náročná je případná reforma ústavních článků, které definují občanské svobody a základní charakteristiku státu. U takových změn je zapotřebí získat nejprve dvoutřetinovou většinu v obou komorách, potom vypsát nové volby a nově kortesy musí toto usnesení schválit opět dvoutřetinovou většinou obou komor. Po této proceduře je nutné danou reformu ještě předložit obyvatelstvu v referendu (čl. 168). Senát také disponuje zákonodárným vetem, ke kterému je ale třeba souhlasu absolutní většiny senátorů. Zmíněné veto, suspenzivní povahy, pak může být zvráceno absolutní většinou Kongresu anebo po uplynutí dvou měsíců od veta také jejich prostou většinou. (čl. 90, odstavec 2.).

„Poslaci a senátoři jsou nedotknutelní pro názory, vyslovené při výkonu jejich mandátů.“ Zároveň jsou chráněni imunitou před omezením osobní svobody v době výkonu jejich mandátů, s tím, že mohou být zadrženi pouze při trestném činu samém (čl. 71).

„V případě mimořádné a naléhavé nutnosti může vláda vydávat provizorní zákonná opatření“ prostřednictvím právního aktu podobného dekretu–zákonu (el decreto-ley), která by pak byla předložena Kongresu k poradě a hlasování (čl. 86).

Těžiště práce poslanců a senátorů je položeno do komisí a klubů. Pouze parlamentní výbory mají právo předložit návrh zákona a mluvčí klubu musí podpořit jakýkoli doplněk k návrhu předložený jednotlivými poslanci. Zákonodárná iniciativa přísluší nejen členům obou komor kortesů, ale i vládě (čl. 87).¹³⁶ Návrhy zákonů schvaluje ministerská rada (el Consejo de Ministros), která je poté předloží Kongresu (čl. 88). Většinu zákonů ale předkládá vláda, Kongres málo a Senát jen vyjímečně.¹³⁷

Obě dvě komory se podílí také na politické kontrole vlády prostřednictvím interpelací či dotazů (čl. 111, odstavec 1.) a přijímání rozpočtu (čl. 134, odstavec 1.) nebo schvalování mezinárodních smluv (čl. 94, odstavec 1.). Uzavření mezinárodní smlouvy, která obsahuje ustanovení, jež jsou v rozporu s ústavou, vyžaduje předchozí změny ústavy. Tento rozpor zjišťuje Ústavní soud v případě, že ho o to požádá vláda nebo každá z obou komor kortesů (čl. 95).

¹³⁶ Přípustná je také lidová iniciativa

¹³⁷ Blanka ŘÍCHOVÁ a kol., *Komparace politických systémů II.*, Praha 2004, s. 177.

Významná činnost vlády v řízení zahraniční politiky spočívá v uzavírání mezinárodních smluv s ostatními subjekty mezinárodního práva. Vláda je společně s kortesy povolána k provádění mezinárodních smluv vymezených v článku 93. Na základě obecných pravidel mezinárodního práva uznává Španělsko platně uzavřené mezinárodní smlouvy jako součást svého vnitrostátního právního řádu.¹³⁸ K tomu je nezbytné, aby mezinárodní smlouva byla úředně zveřejněna na území Španělska (čl. 96). Dále má vláda povinnost neprodleně informovat Kongres a Senát o uzavření smlouvy nebo dohody (čl. 94).

3.3.6. VLÁDA A SPRÁVA (TITUL IV., čl. 97 – 107)

Výkonná moc (exekutiva) ve Španělsku náleží vládě, která současně „řídí vnitřní a zahraniční politiku, civilní a vojenskou správu a obranu státu“ (čl. 97).

Vláda se skládá z kabinetu ministrů v čele s ministerským předsedou, který řídí činnost vlády (čl. 98). Ministerský předseda potřebuje k sestavení vlády podporu většiny Kongresu (čl. 99, odstavec 3.) Předseda vlády je volen Kongresem, a to na návrh krále, přičemž ostatní členové vlády jsou jmenováni králem na návrh předsedy (čl. 100). Poslední dva odstavce článku 98 odkazují na zákon, který upravuje právní statut členů vlády a neslučitelnost¹³⁹ související s výkonem jejich funkcí. Členové vlády společně s ministerským předsedou mohou být trestně stíháni před trestní komorou Nejvyššího soudu (la Sala de lo Penal del Tribunal Supremo). Pokud se jedná o trestný čin velezrady anebo jiný trestný čin namířený proti bezpečnosti státu, spáchaný při výkonu úřadu může být obžaloba vznesena pouze z iniciativy jedné čtvrtiny členů Kongresu a se souhlasem jeho absolutní většiny (čl. 102). Státní správa slouží obecnému zájmu a to objektivně, v souladu se zásady efektivnosti, správní hierarchie, decentralizace, dekoncentrace a koordinace, při plném podřízení se zákonu a právu (čl. 103). Poradním orgánem vlády je Státní rada (el Consejo de Estado), jejíž složení a působnost upravuje Organický zákon (čl. 107).

3.3.7. VZTAHY MEZI VLÁDOU A KORTESY (TITUL V., čl. 108 – 116)

Vztahu vlády a parlamentu je věnována celá V. kapitola ústavy. Článek 108 zní: „*Vláda je za svou politiku kolektivně odpovědná před Kongresem.*“ Kongres tak může vyslovit

¹³⁸ Je-li některá z norem mezinárodního práva v rozporu s normou vnitrostátní, pak má aplikační přednost norma vnitrostátního původu.

¹³⁹ Článek 70 písmeno b) hovoří o jediné funkci slučitelné s pozicí člena vlády, a to je výkon mandátu poslance či senátora parlamentu.

absolutní většinou nedůvěru vládě (čl. 113), donutit ji k demisi (čl. 114) a „*následně je podle ustanovení článku 99 jmenován nový ministerský předseda*“, kterého navrhne král. Kongres musí před tím, než se rozhodne vládě vyslovit nedůvěru, předložit nový politický program (čl. 99, odstavec 1.). Článek 101 se zmiňuje o dalších možnostech odstoupení vlády, např. funkční období vlády končí po konání parlamentních voleb, v případě demise předsedy vlády nebo jeho úmrtí. K posílení vládní stability má sloužit ustanovení podle článku 112, že ke schválení vládního návrhu na vyslovení důvěry stačí souhlas prosté většiny poslanců, zatímco pro schválení již zmíněného návrhu na vyslovení nedůvěry vládě se žádá souhlas absolutní většiny (čl. 113).¹⁴⁰

Dojde-li po rozpuštění Kongresu nebo po uplynutí jeho mandátu k situaci, jež vede k vyhlášení některého ze stavů uvedených v čl. 116, vykonává ústavou stanovené pravomoci komor v období od rozpuštění až do ustavující schůze nových kortesů Stálý výbor (la Diputación Permanente). Ten je zřízen v obou komorách a skládá se z minimálně 21 dosavadních členů sněmovny (čl. 78). V období, kdy je vyhlášen a trvá stav pohotovosti nemůže být Kongres rozpuštěn.

Rozpuštěcí právo vůči kortesům je koncipováno jako prostředek výkonné moci pro případ konfliktu s mocí zákonodárnou.¹⁴¹

3.3.8. SOUDNÍ MOC (TITUL VI., čl. 117 – 127)

Soudní moc tvoří soudci, kteří „*jsou nezávislí, nesesaditelní, vázáni zákonem a pouze jemu podřízeni*“. Postavení soudní moci je nezávislé na moci zákonodárné a výkonné a při výkonu své funkce se podřizuje příkazům ústavy nebo zákonů (čl. 117, odstavec 4.). Podle článku 123 je vrcholným orgánem s všestrannou příslušností mimo ústavní záležitosti Nejvyšší soud (el Tribunal Supremo), jehož předseda je jmenován králem na návrh Generální rady soudní moci (el Consejo General del poder judicial). Generální rada soudní moci je složena z předsedy Nejvyššího soudu a z dvaceti členů jmenovaných králem na dobu pěti let. Členové jsou vybíráni z řad advokátů, právníků nebo vybraných osob, jejichž schopnost je uznávána, dále musí mít více než patnáctiletou zkušenost v právnickém povolání (čl. 122). Funkce členů soudní moci je neslučitelná, z důvodu zajištění plné nezávislosti (čl. 127).

Státní zastupitelství (el Ministerio Fiscal) je ve Španělsku chápáno jako součást soudní moci. Funkcí státního zastupitelství je podpora činnosti soudnictví na ochranu

¹⁴⁰ Vladimír KLOKOČKA, *Ústavní systémy evropských států*, Praha 2006, s. 184.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 184.

zákonnosti, práv občanů a veřejného zájmu, chráněného zákonem. Pravomoc vlády ve vztahu k soudnictví spočívá v podání návrhu králi na jmenování nejvyššího státního zástupce, a to po slyšení Generální soudcovské rady (čl. 124).

3.3.9. *HOSPODÁŘSTVÍ A FINANCE (TITUL VII., čl. 128 – 136)*

V tomto titulu je věnována pozornost základním právním institutům z hospodářko–sociální oblasti života státu. V prvních dvou článcích (128 a 129) jsou zakotveny základní hodnoty fungování ekonomického a sociálního řádu země. Velký podíl na tomto zmíněném fungování země má také veřejná moc, která má za úkol působit tak, aby byly tyto hodnoty naplňovány. Článek 131 stanovuje, že stát může prostřednictvím zákona plánovat obecnou ekonomickou činnost s cílem ochrany obecných potřeb společnosti, vyvažování a harmonizování regionálního rozvoje, podpory růstu příjmů a majetku a jeho spravedlivého rozdělování. Vláda vypracovává návrhy plánování, a to v souladu s programy autonomních společenství, které jsou projednány různými ekonomickými činiteli (např. odbory a svazy profesního zastoupení).

Podle článku 132 majetek státu a jeho právní uspořádání, dále potom kulturní dědictví národa, jeho správu, ochranu a udržování upravuje zákon. Pravomoc vybírat daně patří výhradně státu. Také autonomní společenství „*mohou v souladu s ústavou a se zákony stanovit daně a vybírat je*“.

Právní základy státního rozpočtu jsou uvedeny v článku 134. Vláda figuruje jako tvůrce státního rozpočtu, zatímco „*jeho přezkoumání, změna a schválení náleží kortesům*“.¹⁴² Státní rozpočet se sestavuje na jeden rok s tím, že pokud by nebyl „*schválen před prvním dnem příslušného účetního roku,*¹⁴³ *platí dosavadní státní rozpočet automaticky až do platnosti nového*“. Vláda může po schválení státního rozpočtu předkládat kortesům návrhy na jeho změny v oblasti výdajové nebo příjmové. Všechny dílčí změny, které by předpokládaly snížení příjmů či zvýšení výdajů státního rozpočtu, musí mít ke svému projednání souhlas vlády.

Vláda také může dle článku 135 vydávat státní dluhopisy a přijímat úvěry, ale pouze je-li k tomu zmocněna zákonem. Nejvyšším orgánem účetní kontroly, dohlížejícím na plnění státního rozpočtu a přezkoumání hospodářské činnosti státu a veřejného sektoru je Účetní dvůr (el Tribunal de Cuentas).

¹⁴² Tyto funkce staví kortesy do role kontrolora vládních výdajů.

¹⁴³ K 1. lednu

3.3.10. ÚZEMNÍ ČLENĚNÍ STÁTU (*Titul VIII., čl. 137 – 158*)

Španělsko je decentralizovaný stát,¹⁴⁴ rozdělený na obce, provincie a autonomní společenství (čl. 137), do nichž se mohou sdružit sousední provincie, dále i na relativní autonomii provincií a místní autonomní samosprávy (čl. 140 a 141).¹⁴⁵

Článek 143 umožňuje všem regionům získat autonomii s určitým omezením přenesení pravomocí. Původní představa při řešení otázek autonomních komunit vycházela z toho, že budou rozlišeny dvě kategorie. První skupina představovala tzv. historické regiony,¹⁴⁶ které měly určitou autonomii už za druhé republiky na základě ústavy z roku 1931. Článek 151 těmto regionům dal autonomii automaticky. Dále tento článek nabídl možnost získat stejnou míru autonomie i ostatním regionům, pokud by byla schválena v referendu. Této možnosti využila Andalusie, která se na základě referenda přihlásila k uvedeným historickým regionům. Zbývajících třináct autonomních společenství mělo původně nižší pravomoci, ale po roce 1992 se postavení všech komunit téměř vyrovnalo. Rozsah pravomocí se u každé autonomní komunity v detailech liší a je stanoven v tzv. autonomním statutu (el Estatuto de Autonomía), což je v podstatě jakási regionální ústava. Také je potřeba zdůraznit, že všechny autonomní akty byly vyhlášeny ve formě zákonů, nebo-li naplněním požadavků předpokládaných ústavou.¹⁴⁷

Návrh statutu autonomie se předkládá cortesům, které ho projednají jako zákon (čl. 146). Všechna autonomní společenství přijala své statuty (čl. 147) a mají poměrně široké pravomoce. Konstituce předepisuje jaké náležitosti musí autonomní statuty obsahovat (čl. 147) a také ve dvaadvaceti bodech přesně určuje jaké kompetence mohou autonomní celky získat (čl. 148). Jedná se hlavně o rozsah působnosti týkající se kulturní, sociální a zemědělské politiky. Článek 149 určuje ve třiceti dvou bodech záležitosti, které přísluší do výlučné kompetence centrálního státu. Další článek v pořadí (čl. 150) dává státu možnost jednak přenášet celostátní kompetence na autonomní společenství, ale na druhé straně i pravomoc vydávat zákony, kterými by zajistil jednotu práva v autonomních oblastech. Třetí odstavce téhož článku obsahuje zásady, kdy může centrální stát zasáhnout do okruhu autonomní působnosti jednotlivých oblastí, jestliže to

¹⁴⁴ Ve Španělsku existuje 17 autonomních oblastí s vlastním parlamentem se širokými pravomocemi. Všechny autonomní oblasti mají také vlastní vládu a samostatně rozhodují v oblasti zdravotnictví, dopravy, životního prostředí, vzdělání atd. Katalánsko a Baskicko mají vlastní policejní jednotky: Mossos d'Esquadra v Katalánsku a Ertzaintza v Baskicku. Vedle autonomních oblastí jsou ve Španělsku dvě autonomní města (Ceuta a Melilla). Tyto města mají vlastní vládu.

¹⁴⁵ Vladimír KLOKOČKA, *Ústavní systémy evropských států*, Praha 2006, s. 255.

¹⁴⁶ Baskicko, Katalánsko a Galicie

¹⁴⁷ Blanka ŘÍCHOVÁ a kol., *Komparace politických systémů II.*, Praha 2004, s. 178.

vyžaduje obecný zájem. Tuto potřebu zjišťují kortesy, a to absolutní většinou členů v obou komorách. Kontrolu činnosti orgánů autonomních společenství vykonává Ústavní soud, vláda, správní soudnictví a Účetní dvůr (čl. 153). Za účelem řízení státní správy na území určitého autonomního společenství a její koordinace s příslušnými orgány dané oblasti jmenuje vláda vládního pověřence (čl. 154).

Z poměrně omezené možnosti centrálního státu zakročit přímými zásahy do autonomie jednotlivých společenství vyplývá, že se jedná o rozsáhlou autonomii, která přibližuje španělský stát ke hranici federalismu.¹⁴⁸

3.3.11. ÚSTAVNÍ SOUD (*Titul VIX., čl. 159 – 165*)

Ze systematiky členěné španělské konstituce vyplývá, že španělský Ústavní soud netvoří součást soudní soustavy. Ústavní soud (Tribunal Constitucional de España) je orgán, který ve Španělsku dohlíží na kontrolu ústavnosti přijímaných zákonů. Také byl vytvořen k rozhodování kompetenčních sporů mezi státem a autonomními společnostmi nebo mezi nimi navzájem a ve všech ostatních záležitostech, které ústava tomuto soudu svěří (čl. 161). Rozsudek je potom uveřejněn ve Sbírce zákonů (čl. 164). Jak již bylo řečeno, Ústavní soud stojí mimo soustavu španělských soudů a slouží jako nejvyšší interpret ústavy.

Ústavní soud se skládá ze 12 soudců jmenovaných králem na devítileté období, z nichž se třetina každé tři roky mění. Čtyři ústavní soudce navrhuje Kongres po schválení třípětinové většiny svých členů, čtyři navrhuje Senát stejnou většinou, dva soudci jsou jmenováni na základě návrhu vlády a dva navrhuje Generální soudní rada. Kandidáti musí být vybíráni z řad soudců a státních zástupců, univerzitních profesorů, veřejných činitelů a advokátů, kteří jsou uznávanými právníky s více jak patnáctiletou profesní praxí (čl. 159). Soudci si mezi sebou volí předsedu Ústavního soudu, a to vždy na tři roky (čl. 160).¹⁴⁹ V článku 162 jsou uvedené všechny kompetentní osoby a orgány, které jsou oprávněny předložit Ústavnímu soudu návrh na zrušení normativního právního aktu.

3.3.12. ZMĚNA ÚSTAVY (*Titul X., čl. 166 – 169*)

Vláda, Kongres, Senát a shromáždění autonomních společenství (čl. 87, odstavec 1. a 2.) mají pravomoci navrhnout novelizaci ústavy, a to za stejných podmínek jako je tomu

¹⁴⁸ Vladimír KLOKOČKA, *Ústavní systémy evropských států*, Praha 2006, s. 255.

¹⁴⁹ Blanka ŘÍCHOVÁ a kol., *Komparace politických systémů II.*, Praha 2004, s. 177 - 178.

u předkládání návrhů zákonů (čl. 166). Následující články (167, 168 a 169) potom popisují ústavodárný proces.

3.3.13. DODATEČNÁ, PŘECHODNÁ, ZRUŠOVACÍ A ZÁVĚREČNÁ USTANOVENÍ

Tato ustanovení doplňují, rozvíjejí a upřesňují jednotlivé články ústavy. Ústava je sice základním zákonem země, což ale neznamená, že by její text byl navždy pevně daný. Ústava je novelizována ústavními zákony, které ji doplňují. Vedle ústavy existují tzv. předpisy, které v sobě zahrnují úpravu nejrůznějších právních institutů.¹⁵⁰

4. PROBLEMATICKÉ BODY ŠPANĚLSKÉ ÚSTAVY Z ROKU 1978

Španělský přechod k demokracii se neobešel bez jistých problémů. Již v průběhu ústavního procesu panovaly neshody týkající se ústavy nejen mezi politickými stranami, ale i uvnitř stran samotných. Rozuzlení některých sporných otázek bylo ponecháno dalšímu vývoji, jehož jednotlivé etapy můžeme zaznamenávat i dnes.

K aktuálním sporným otázkám patří i nový statut Katalánska z roku 2006 (Estatut d'Autonomia de Catalunya). O statut se Katalánsko ucházelo už v roce 1919, kdy však španělské cortesy katalánský návrh zamítly. V září 1932 se podařilo poprvé nastolit jistou autonomii a Katalánsko tak vytvořilo autonomní region uvnitř španělského státu. Tento statut byl zrušen Frankovým režimem. Teprve v roce 1979,¹⁵¹ už v demokratickém Španělsku, mohla být uznána historická, kulturní a jazyková osobitost Katalánska. Na základě tohoto uznání dnes funguje místní vláda (La Generalitat de Catalunya), místní parlament (El Parlament de Catalunya) a na školách se učí katalánsky.¹⁵²

Celý region prošel v průběhu 27 let významnými změnami a proto katalánští politici prosazovali pro svou autonomní oblast více pravomocí a nové zákony, které by reagovaly na současný stav. V září 2005 byl nastolen proces, který směřoval k přijetí nového statutu, který prošel řadou připomínek a obměn. Nakonec byl tento katalánský statut schválen¹⁵³ dne 30. března 2006 v Kongresu, v Senátu dne 10. května 2006 a v referendu dne 18. června 2006, avšak opoziční Lidová strana (PP - Partido Popular),

¹⁵⁰ Např. Zákon o vládě ze dne 27. listopadu 1997 (zákon č. 50/1997 Sb.)

¹⁵¹ 18. prosince 1979

¹⁵² Údaje dostupné z http://www.rozhlas.cz/cro6/komentare/_zprava/254806 [cit. 2010-05-18].

¹⁵³ Tímto Katalánci vybojovali řadu vítězství, mezi ně patří například skutečnost, že mohou v zahraničí vystupovat jako Katalánsko. Země dnes přináší do státní pokladny nejvíc peněz, a tak se Barcelona domohla spravedlivějšího rozdělování centrálních daní s tím, že solidarita s chudšími regiony zůstala zachována.

kteřá hlasovala proti schválení, podala k stavnmu soudu návrh na zrušení tohoto statutu hlavn pro jeho rozpor s článkem 2 stavy: „*stava je založen na nezrušiteln jednotě španělského národa, spolen a nedliteln vlasti všech Španl; uznává a zaručuje právo na autonomii národností a regionů, z nichž se skládá a na vzájemnou jejich solidaritu.*“. Jejich jíž schválení návrh obsahoval několik bodů, které byly zástupci španlsk pravice napadeny coby protistavn. Jíž v preambuli statutu se píše, že Katalánci se považují za národ a nejen za národnost, jak je uvedeno v článku 2 stavy: „*El Parlamento de Cataluņa, reconociendo el sentimiento y la voluntad de la ciudadanía de Cataluņa, ha definido de forma ampliamente mayoritaria a Cataluņa como nacin. La Constitución Espaņola, en su artículo segundo, reconoce la realidad nacional de Cataluņa como nacionalidad.*“¹⁵⁴ Rozporupln bylo hlavn užit termn „nrodnost“ a „španlsk nrod“. Jedn se o nešastnou formulaci, kdy je slovo nrod spjato s ideou svrchovanosti. Katalnci mají rovnž strach, aby soud nezrušil lnek o tom, že každ osoba žijc v Katalnsku musí hovořit katalnštinou, kter je tu spolu s kastilštinou oficilnm jazykem (l. 6 – la Lengua Propia y las Lenguas Oficiales).

Ústavní soud doposud o tomto návrhu nerozhodl. Ústavní soudci, kter uř tři roky posuzují odvolání podan španělskou Lidovou stranou jsou vrazn rozdělen, a to podle politick príslušnosti.¹⁵⁵ Tato situace je velice komplikovan a vzhledem k blzcm se volbám do katalánského parlamentu, by měla být co nejdve vyřešena.¹⁵⁶

Dalším aktuálním a velmi diskutovanm problémem je navzdory masivním protestům jíž schválení zákon o potratech, kter vstoupí v účinnost dne 5. ervence 2010. Od tohoto termínu budou potraty ve Španělsku dovoleny z jakýchkoli důvodů ař do 14. týdne těhotenství a ve zvlstnch ppadech ař do 22. týdne (Podle dosud platn legislativy z roku 1995 jsou potraty ve Španělsku v zásadě zakázány. Prupustn jsou pouze ve výjimečných ppadech, jako je znsilnn, třk poškozen plodu nebo p nebezpec pro psychick a fyzick zdrav thotn).¹⁵⁷ Sjedenocujcm heslem demonstrantů v katolick zemi bylo „*Neexistuje řadn právo zabíjet, ale existuje právo na řivot.*“ (No existe el derecho a matar: existe derecho a vivir). Článek 15 stavy

¹⁵⁴ údaje dostupn z <http://www.gencat.cat/generalitat/cas/estatut/preambul.htm> [cit. 2010-05-18].

¹⁵⁵ údaje dostupn z <http://www.euroskop.cz/38/14632/clanek/katalansko-se-obava-ze-mu-ustavni-soud-zrusi-autonomii/> [cit. 2010-05-18].

¹⁵⁶ Existují jen dvě východiska, jak tento paliv problém vyřešit. Buď stavn soud konen, po třech letech dohodě, rozhodne, zda je návrh v souladu s stavou, anebo základnímu zákonu zem odporuje.

Druhous mořnost by bylo eventuln sthnut žaloby, kterou podala Lidov strana k stavnmu soudu.
¹⁵⁷ Podle dosud platn legislativy z roku 1995 jsou potraty ve Španělsku v zásadě zakázány. Prupustn jsou pouze ve výjimečných ppadech, jako je znsilnn, třk poškozen plodu nebo p nebezpec pro psychick a fyzick zdrav thotn.

obsahuje klíčovou větu o ochraně lidského života: „*Každý má právo na život a na tělesnou a duševní nedotknutelnost ...*“. Otázkou však zůstává, zahrnuje-li ústava označeným subjektem „každý“ i nenarozený plod.

Z předchozích kapitol vyplývá, že ústavní vývoj nikdy nemůže být považován za ukončený, protože se společnost a její potřeby neustále mění. Ústavní text by měl být adaptován na měnící se společenské podmínky. Španělskou ústavu je možné změnit pouze cestou ústavního zákona, a to po splnění předepsané ústavodárné procedury, která je uvedena v článku 168 Ústavy. Je třeba také zmínit, že zásadním aktérem procesu vývoje ústavy je i Ústavní soud, který se zapojuje do procesu změny či doplnění ústavy.

Podle mého názoru by měla být podrobněji definována klíčová slova v ústavě (v tomto případě španělský národ a slovo „každý“), aby nedocházelo k dalším rozporům se základním zákonem země. Myslím si, že tyto definice měly být formulovány již dříve, nikoli až v momentu, kdy existuje konkrétní sporná situace.

5. ZÁVĚR

Konstituce představuje nejen základní zákon každého státu, ale také jeho základní dokument, z něhož má být seznatelné, o jaký stát se jedná, jaké cíle sleduje a jakou politiku lze od něj očekávat. Proto je důležité znát nejen samotný text ústavy, nýbrž také její vnitřní logiku a principy, na nichž je založena.

Ve Španělsku v průběhu devatenáctého století docházelo k pokusům o vytvoření ústavního dokumentu a snahám uvést ho v život. Ačkoliv bylo těchto pokusů více (během let 1812 – 1876 bylo vyhlášeno celkem osm ústav¹⁵⁸), žádný z nich nevyústil v ústavu, která by ve španělském právním systému pevně zapustila kořeny. Často docházelo k politickým i ústavním krizím, jež v průběhu následujícího století vedly ke dvěma diktaturám a jedné občanské válce. S příchodem druhé diktatury v čele s generálem Frankem byl ústavní vývoj definitivně pozastaven až do doby, kdy díky politické transformaci a nové ústavě ze dne 29. prosince 1978 přešlo Španělsko k dosud trvajícím demokratickému zřízení.

Ústava z roku 1978 se stala základem a oporou Španělska na demokratické cestě, po které úspěšně kráčí dodnes. K hladkému průběhu přispěl hlavně způsob, jakým se Španělé dokázali vyrovnat se svou vlastní minulostí. Zajímavostí této ústavy je, že v ní nenajdeme výslovnou zmínku o dělbě moci a ani výrazy jako moc zákonodárná či výkonná. Jedinou výjimkou je soudní moc, kterou nalezneme v titulu VI. Ústavy.

Z předchozích kapitol vyplývá, že ústavní vývoj nikdy nemůže být považován za ukončený, protože se společnost a její potřeby neustále mění. Ústavní text by měl být adaptován na měnící se společenské podmínky. Španělskou ústavu je možné změnit pouze cestou ústavního zákona, a to po splnění předepsané ústavodárné procedury, která je uvedena v článku 168 Ústavy. Je třeba také zmínit, že zásadním aktérem procesu vývoje ústavy je i Ústavní soud, který se zapojuje do procesu změny či doplnění ústavy.

V této chvíli je obtížné předpovídat další vývoj, nezdá se však, že by v následujících letech mohlo dojít k takovým ústavním změnám, které by vedly k narušení monarchie ve Španělsku. Jediné, co by mohlo postavení monarchie oslabit, je nejisté vymezení Španělů jako národa¹⁵⁹ a hlavně postavení Katalánců a Basků. Tato otázka bude vyžadovat hodně politického vyjednávání, ale výsledek nám ukáže až sama budoucnost. Lze si jen přát, aby se další vývoj obešel bez krveprolití.

¹⁵⁸ Pro přehlednější srovnání španělských ústav slouží tabulka č. 1

¹⁵⁹ Čl. 2 Ústavy: „*Ústava je založena na nezrušitelné jednotě španělského národa, společně a nedělitelné vlasti všech Španělů; uznává a zaručuje právo na autonomii národností a regionů, z nichž se skládá a na vzájemnou jejich solidaritu.*“

6. RESUMÉ

Este trabajo es una reflexión sobre la Constitución española de 1978 y sobre el sistema constitucional español contemporáneo. Ante todo me gustaría recordar que se entiende por Constitución a una ley fundamental de un Estado que regula la estructura de la unidad política, asigna competencias al Estado, señala los derechos fundamentales de los habitantes del estado y sus obligaciones.

Abordar la historia constitucional de España, o de cualquier país, significa tener en cuenta otros elementos, como son las leyes de rango constitucional que complementan las Constituciones, las instituciones sobre las que descansa el Estado, el ámbito internacional en el que se establece una corriente de influencias, siendo evidente la influencia francesa en el constitucionalismo español así como la inglesa.

El constitucionalismo español es el proceso por el cual el estado español se ha dotado a sí mismo de distintas Constituciones a partir de principios del siglo XIX y la invasión napoleónica de la península ibérica. La historia constitucional de España ha transcurrido entre trece¹⁶⁰ normas básicas, desde la Constitución de Cádiz de 1812 hasta la actual Carta Magna de 1978. Pero la Constitución de 1978 es la única que, verdaderamente se puede calificar como tal, al ser la primera Constitución que fue redactada por una comisión plural donde estaban representadas diferentes ideologías y la única que el pueblo español ha ratificado en referéndum por mayoría. Los otros textos fueron impuestos, en cada época, por monarcas absolutistas, dictadores locales o el partido político de turno que gobernaba en aquel momento, pretendiendo imponer su propia norma al resto de los españoles, con independencia de que éstos pensaran de forma distinta. Resulta bastante complicado resumir el mencionado proceso sin profundizar en cada constitución y en el contexto en el que fue promulgada cada una.

El Estado español contemporáneo se fue configurando bajo la hegemonía de una oligarquía integrada por sectores de la burguesía agraria, mercantil y financiera, pero también por sectores de la nobleza que supieron adaptarse al régimen liberal. Por tanto, la construcción de este Estado ha sido obra fundamentalmente de minorías que crearon agrupaciones políticas para participar en las contiendas electorales, que no pueden ser consideradas verdaderos partidos. Se trataba de grupos de nobles con escaso apoyo

¹⁶⁰ Juntos a constituciones también cartas otorgadas, proyectos, anteproyectos, estatutos y leyes Fundamentales: Constitución de Cádiz (1812), Estatuto Real (1834), Constitución de 1837, Constitución de 1845, Proyecto constitucional de 1852, Constitución „Non nata“ (1856), Constitución de 1869, Proyecto de Constitución Federal de la República (1873), Constitución de 1876, Anteproyecto constitucional (1929), Constitución de la República Española (1931), Leyes Fundamentales del Reino (1942 – 1967), Constitución Española (1978)

social, que con frecuencia se mostraron políticamente excluyentes, por lo que el acceso al poder difícilmente podía conseguirse por medios políticos, en procesos electorales, de ahí el recurso a la revolución o al pronunciamiento, lo que daba protagonismo al ejército y a los jefes militares, con lo que se desvirtuaba el espíritu constitucional.

La historia constitucional de España ha transcurrido entre trece normas básicas, desde la Constitución de Cádiz de 1812 hasta la actual Carta Magna de 1978. Incluyendo juntos a constituciones, cartas otorgadas, proyectos, anteproyectos, estatutos y leyes fundamentales. Tan solo la Constitución de 1978 es la única que, verdaderamente, se puede calificar como tal, al ser la primera Constitución que fue redactada por una comisión plural donde estaban representadas diferentes ideologías y la única que el pueblo español ha ratificado en referéndum por mayoría. Los otros textos fueron impuestos, en cada época, por monarcas absolutistas, dictadores locales o el partido político de turno que gobernaba en aquel momento.

Se cumplen, al tiempo que redacto estas líneas, treinta y dos años desde que las españolas y los españoles decidieron el 6 de diciembre de 1978 ratificar en referéndum por mayoría absoluta el texto constitucional. La Constitución entró en vigor el mismo día de su publicación en el Boletín Oficial del Estado, el 29 de diciembre de 1978, supuso una transformación radical de todos los ámbitos de la vida cotidiana. El significado que tuvo la Constitución en 1978 fue el de proponer un nuevo modelo de sociedad mediante una compleja alteración y transformación de las instituciones básicas en que se apoyaba la sociedad. España es a partir de 1978 un Estado social y democrático de Derecho, una Monarquía parlamentaria y un Estado de las Autonomías, con un único soberano que es el pueblo español del que emanan todos los poderes del Estado.

La Constitución de 1978 es el resultado de un amplísimo consenso y está plenamente integrada en la tradición democrática occidental. La proclamación de los derechos fundamentales y las libertades públicas, la soberanía popular y la división de poderes son su núcleo esencial. Desde el punto de vista formal la Constitución de 1978 resulta ser el segundo texto más largo de la historia constitucional,¹⁶¹ con sus 169 artículos, título preliminar seguido de otros diez títulos, cuatro disposiciones adicionales, nueve transitorias, una derogatoria y otra final. La gran novedad de la

¹⁶¹ Sigue justamente en longitud al texto de la Constitución de Cádiz de 1812, dotada de un extenso torso de 384 artículos.

Constitución es el reconocimiento pleno de las Comunidades Autónomas, que ha servido para avanzar en el proceso de descentralización política y administrativa.

En estos años España ha sufrido una profunda transformación en todos los ámbitos de la vida social, política, religiosa y económica. La incorporación de España a la Unión Europea, la integración en la OTAN, la plena equiparación en derechos entre hombres y mujeres, la profesionalización del Ejército, la consolidación de los ámbitos de libertad en materia religiosa y de opción sexual son algunas de las cuestiones que más han influido en esta transformación. Sin duda puede afirmarse que el balance global en estos treinta y dos años ha sido muy positivo aunque también es cierto que es necesario, por un lado, hacer una serie de cambios en el texto constitucional y, por otra parte, todavía hay que desplegar todo el potencial que tiene la Constitución en materia de derechos (p.e. legalizar el matrimonio entre personas del mismo sexo). A lo largo de la historia de la Constitución española, la norma más importante del ordenamiento jurídico español sólo ha sido modificada en una ocasión. Fue su artículo 13 en el que extiende a los ciudadanos de la Unión Europea el derecho a ser votados en las elecciones locales y se hizo en el año 1992 con motivo del Tratado de Maastricht. Desde entonces la Constitución no ha sido modificada a pesar de que algunos partidos políticos señalan la necesidad de hacer algunos cambios para adaptarla a la sociedad española de hoy. Entre los preceptos que actualmente se encuentran en debate está el de la igualdad de sexos en la sucesión a la corona para consolidar la igualdad entre hombres y mujeres. Sin duda este artículo ha conseguido en los últimos años gran popularidad debido al nacimiento de la segunda hija de los príncipes de Asturias. Una hipotética reforma constitucional tendría que contar con el apoyo de la mayoría de los grupos políticos. La propuesta de reforma puede venir del Gobierno, del Congreso de los Diputados o del Senado. La forma más sencilla supondría que tres quintos del Congreso o Senado estuvieran de acuerdo, tras lo cual y si una décima parte de las cámaras así lo solicita, habría que convocar un referéndum a nivel nacional. Los próximos años desvelarán si los políticos son capaces de ponerse de acuerdo en la reforma de la ley española más importante.

7. PŘÍLOHY

Tabulka č.1 - SROVNÁNÍ ŠPANĚLSKÝCH ÚSTAV

ÚSTAVA	SUVERENITA	ZÁKLADNÍ PRÁVA	ROZDĚLENÍ MOCI	VOLEBNÍ PRÁVO	PARLAMENT	ZPŮSOB VLÁDY
CÁDIZSKÁ 1812 (platnost 1812 - 1814, 1820 - 1823, 1836 - 1837)	národní	zmiňuje se v celém ústavním textu	<u>legislativa</u> - kortesy a král <u>exekutiva</u> - král <u>soudní moc</u> - soudy	všeobecné, nepřímé volební právo pro muže, omezeno volebním censem	jednokomorový (kortesy)	konstituční monarchie (ústava se skládá z 384 článků)
KRÁLOVSKÝ STATUT 1834 (platnost 1834 - 1836)	rozdělena mezi krále a kortesy	neupravuje	není rozdělena	není upraveno	dvoukomorový (Próceres del Reino a Procuradores del Reino)	konstituční monarchie (ústava se skládá z 50 článků)
ÚSTAVA 1837 (platnost 1837 - 1845)	národní	věnuje se v titulu I.	<u>normotvorba</u> - kortesy a král <u>exekutiva</u> - král, <u>prosazování práva</u> - soudy a soudci	přímé volební právo, omezeno volebním censem	dvoukomorový (Kongres a Senát)	konstituční monarchie (ústava se skládá z 77 článků)
ÚSTAVA 1845 (platnost 1845 - 1854, 1856 - 1868)	rozdělena mezi krále a kortesy	nezmiňuje se	není rozdělena	přímé volební právo, omezeno volebním censem	dvoukomorový (Kongres a Senát)	konstituční monarchie (ústava se skládá z 80 článků)
NÁVRH ÚSTAVY 1856	národní	zmiňuje se	<u>normotvorba</u> - kortesy a král <u>exekutiva</u> - král, rozlišuje se soudní moc, která prosazuje práva	přímé volební právo, omezeno volebním censem	dvoukomorový (Kongres a Senát)	konstituční monarchie (ústava se skládá z 92 článků)
ÚSTAVA 1869 (platnost 1869 - 1873)	národní	zmiňuje se	striktní rozdělení moci (legislativa, exekutiva, soudní moc)	všeobecné, přímé volební právo do Kongresu	dvoukomorový (Kongres a Senát)	konstituční monarchie (ústava se skládá z 112 článků)
PRVNÍ REPUBLIKA NÁVRH (1873)	národní	zmiňuje se	striktní rozdělení moci (legislativa, exekutiva, soudní moc)	Kongres: všeobecné a přímé volební právo, Senátoři byli vybíráni parlamentem jednotlivých států Španělska	dvoukomorový (Kongres a Senát)	federativní republika (ústava se skládá z 117 článků)
ÚSTAVA 1876 (platnost 1876 - 1923, 1923 - 1931)	rozdělena mezi krále a kortesy	zmiňuje se v titulu I., ale rozvádí je v dalších zákonech	moc byla rozdělena, <u>normotvorba</u> - kortesy a král	volební právo omezené censem, od roku 1890 všeobecné volební právo	dvoukomorový (Kongres a Senát)	konstituční monarchie (ústava se skládá z 89 článků)
ÚSTAVA 1931 (platnost 1931 - 1939)	lidová	věnuje se v titulu III.	moc je rozdělena, vláda žádá kortesy a prezidenta republiky o vyslovení důvěry	všeobecné volební právo pro muže a ženy	jednokomorový (Kongres)	demokratická republika pracujících (ústava se skládá z 125 článků)
ÚSTAVA 1978 (platnost od roku 1978)	lidová	věnuje se v titulu I.	<u>legislativa</u> - Kongres a Senát <u>exekutiva</u> - vláda <u>soudní moc</u> - soudy	všeobecné, rovné, přímé a tajné volební právo	dvoukomorový (Kongres a Senát)	parlamentní monarchie (ústava se skládá z 169 článků)

Zdroj: zpracovala autorka na základě prací uvedených v seznamu literatury

8. SEZNAM LITERATURY

Literatura:

- ARTOLA Miguel, *La burguesía revolucionaria (1808 – 1869)*, Madrid 1973.
- BUBEN Radek, *První fáze španělského přechodu k demokracii. Od smrti Francisca Franca do konání svobodných voleb*, Praha 2004.
- GARCÍA HERRERA Miguel Ángel, *Constitución y democracia. 25 años de Constitución democrática en España*, Madrid 2006.
- HORÁČKOVÁ Zuzana, *Ústavní vývoj frankistického Španělska*, Praha 2008.
- JIMÉNEZ ASENSIO Rafael, *El constitucionalismo, proceso de formación y fundamentos del Derecho Constitucional*, Madrid 2003.
- KLOKOČKA Vladimír, *Ústavní systémy evropských států*, Praha 2006.
- KLOKOČKA Vladimír – WAGNEROVÁ Eliška, *Ústavy států Evropské unie 1. díl*, Praha 2004.
- ŘÍCHOVÁ Blanka – DVOŘÁKOVÁ Vladimíra – KUNC Jiří, *Komparace politických systémů II.*, Praha 2004.
- SOLÉ TURA Jordi – AJA Eliseo, *Constituciones y períodos constituyentes en España (1808 – 1936)*, Madrid 1990.
- UBIETO ARTETA Antonio – REGLÁ CAMPISTOL Juan – JOVER ZANORA José María – SECO SERRANO Carlos, *Dějiny Španělska*, Praha 1995.
- VICÉN ANTOLÍN Carlos, *Historia del Constitucionalismo Español (1808 – 1978)*, Madrid 2004.
- Constitución Española aprobada por Las Cortes en sesiones plenarias del Congreso de los Diputados y del Senado celebradas el 31 de octubre de 1978*, Madrid 2003

Elektronické zdroje:

Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado

http://www.boe.es/aeboe/consultas/bases_datos/doc.php?id=BOE-A-1978-31229

Biblioteca virtual Miguel de Cervantes

http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/02449410870244941976613/p0000001.htm#I_1

Congreso de los Diputados

http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Diputados?_piref73_1333056_73_1333049_1333049.next_page=/wc/menuAbecedarioInicio&tipoBusqueda=completo&idLegislatura=9

Český rozhlas

http://www.rozhlas.cz/cro6/komentare/_zprava/254806

Euroskop.cz

<http://www.euroskop.cz/555/sekce/politicky-system/>

Generalitat de Catalunya

<http://www.gencat.cat/generalitat/cas/estatut/preambul.htm>

Wikipedie

http://cs.wikipedia.org/wiki/Španělské_provincie